

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

DVĚ TVÁŘE LADISLAVA FUKSE

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Tomáš Hána

Český jazyk se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: PaedDr. Jiří Staněk, CSc.

Plzeň 2018

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Postřekově, 15. června 2018

.....
vlastnoruční podpis

Poděkování:

Za odbornou pomoc při zpracování mé bakalářské práce bych chtěl poděkovat mému vedoucímu práce, panu PaedDr. Jiřímu Staňkovi, CSc., který mi poskytl cenné rady a informace.

ZDE SE NACHÁZÍ ORIGINÁL ZADÁNÍ KVALIFIKAČNÍ PRÁCE.

OBSAH

Úvod	2
1 MINIPORTRÉT AUTORA	4
1.1 FENOMÉN FUKS.....	4
1.2 DĚTSTVÍ A DOSPÍVÁNÍ	6
1.3 STRACHY A KOSTLIVCI	6
1.4 ZÁJMY A ZÁLIBY	8
1.5 EPIZODA NA ITALSKOU STRUNU	8
1.6 PODZIM ŽIVOTA.....	9
1.7 FUKSOVI „HRDINOVÉ“	9
1.8 PLACHÝ FILOZOF	10
2 SPALOVAČ MRTVOL.....	12
2.1 ANALÝZA TEXTU.....	12
2.1.1 Téma a nástin děje z pohledu hlavní postavy.....	12
2.1.2 Další postavy v knize	14
2.1.3 Prostředí	17
2.1.4 Kompozice díla.....	19
2.1.5 Jazyk.....	19
2.1.6 Autobiografické prvky v knize.....	20
2.2 KRITICKÉ REFLEXE.....	21
2.2.1 Vladimír Dostál – Mistrovství až příliš zjevné	21
2.2.2 Jiří Opelík – Spalovač mrtvol.....	22
2.2.3 Oldřich Kosek – Horror společenský.....	23
2.2.4 Pavel Grym – Pana Kopfrkingla cesta ke zradě.....	24
2.2.5 Milan Suchomel – Meze metody.....	24
3 KŘIŠŤÁLOVÝ PANTOFLIČEK	26
3.1 ANALÝZA TEXTU.....	26
3.1.1 Téma knihy	26
3.1.2 Nástin děje.....	26
3.1.3 Postavy	33
3.1.4 Prostředí	34
3.1.5 Kompozice díla.....	35
3.1.6 Jazyk.....	36
3.2 KRITICKÉ REFLEXE.....	37
3.2.1 Štěpán Vlašín – Kniha o mládí a zraní	37
3.2.2 Zdeněk Heřman – Fuksův mladý Fučík	37
3.2.3 Evženie Drmolová – Křišťálový pantoflíček	38
4 PROČ?	39
ZÁVĚR.....	41
RESUMÉ	43
SEZNAM LITERATURY	44
SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK, GRAFŮ A DIAGRAMŮ	46
PŘÍLOHY	I

Úvod

Když jsem přemýšlel nad tématem mé práce, vynořily se přede mnou již dávno položené otázky, na které jsem neznal moc odpovědí. Nebo jinak, znal, ale velmi povrchně a bez souvislostí. A právě proto mě napadl Ladislav Fuks – mistrovská záhada české literatury.

Osobnost Ladislava Fukse je pro mě velmi zajímavá. Setkal jsem se s ním již před několika lety v povinné četbě k maturitě, kdy mě oslovila kniha Spalovač mrtvol. Spisovatel mě zaujal svým osobitým projevem, vytříbeným jazykem, smyslem pro ironii, schopností vtáhnout čtenáře do děje a mnoha dalšími prvky. Začal jsem se o něj více zajímat a stal se jedním z mých nejoblíbenějších autorů. Přečetl jsem si další knihy, které napsal, slyšel některé rozhovory, vyhledal o něm články a pomalu si začínal dělat obrázek o tom, jaký vlastně je, jaké má zájmy, co ho baví, naplňuje a činí šťastným.

Postupem času jsem začal zjišťovat, že jeho osobní život je zahalen mnoha tajemstvími, a i když se o něm napsalo mnohé, většinou jsem se nedozvěděl nic o jeho niterných pocitech. Tedy alespoň ne přímo. Jsem si vědom toho, že téma Ladislava Fukse je velmi populární, záhadné a svým způsobem nevysvětlitelné. Má bakalářská práce představuje vnitřní boj s autorem a jeho dílem, neboť mám pocit, že porozumět mu není vůbec jednoduché. Proto jsem si vzal na pomoc knihu Jiřího Tušla, která mi pomohla otevřít nové dveře do tajemných zákoutí známého spisovatele a pomocí které jsem si uvědomil, jaký měl život a co ho vedlo k psaní svých knih. Autor jeho biografie psal knihu velmi autenticky a hlavně s přispěním samotného spisovatele, což ji činí o to lepší.

Jsem si vědom toho, že nejde na všechny nezodpovězené otázky najít odpovědi, že je tohle téma už svým způsobem „vyčerpané“, neboť si s Ladislavem Fuksem nevědělo rady mnoho čtenářů. Chtěl jsem však tuhle práci pojmout jako osobní pohled na člověka, který měl ve svém životě mnoho strastí a starostí, jež si kompenzoval tím, že v hlavě vytvářel nádherné myšlenky, které promítl ve svých knihách, čímž získaly potřebný lesk. Nechtěl jsem spisovatele žádným způsobem skandalizovat. Ke svým činům měl určitě nějaký důvod, a i když nebyly vždy úplně pochopitelné, patří k němu a utvářejí jeho osobnost. Snažil jsem se spíše hledat souvislosti mezi ním a tím, co prožil, v porovnání s tím, co napsal. Propojení je velmi silné, možná silnější, než si člověk dovede představit. Úniky do imaginárních světů si kompenzoval něco, co třeba nikdy neměl možnost zažít, a tímto způsobem si je vysnil k obrazu svému.

V neposlední řadě jsem použil druhotnou literaturu jako prostředek, díky kterému jsem se mohl dozvědět, jaký ohlas vyvolaly jeho knihy ve společnosti. Někdy jsem byl velmi překvapen, kritici mi ukázali nový pohled na knihy, které představuji, a popsali některé nejasnosti, s nimiž jsem si nevěděl rady. Je nutno podotknout, že musíme brát v úvahu dobu, ve které byly tyto stati, recenze a kritiky psány. Knihy jsou chápány v průběhu let odlišně a i to mi pomohlo k tomu, abych sledoval progres chápání jeho myšlenek v porovnání generací.

Vybral jsem si dvě Fuksovy knihy, které po přečtení vytvářejí takový kontrast, že by snad někteří mohli říct, že každou napsal jiný autor. Jedná se o veledílo Spalovač mrtvol v porovnání s poněkud méně věhlasnější knihou Křišťálový pantoflíček. Jde především o to, že méně věhlasnější je tato kniha mezi čtenáři, ne tak pro mě. V práci provádím analýzu obou knih, hledám jejich společné znaky i rozdíly, upozorňuji na typické rysy Fuksovy tvorby, jež jsou nezaměnitelné s jakýmkoli jiným autorem. Mým cílem bylo a je představit i méně známé dílo spisovatele a ukázat, že v něm je skryt podobný skvost jako v jeho známější tvorbě. A také vyvrátit fámy o tom, že jde o dětskou knížku s tématem, které není pro každého akceptovatelné. Ale o tom až později. Na následujících stranách se tedy vydejme do tajů Fuksova života, poznejme jeho svět plný vzestupů a pádů a všimějme si maličkostí. To je totiž v chápání jeho osoby nesmírně důležité. A stojí to za to.

1 MINIPORTRÉT AUTORA

1.1 FENOMÉN FUKS

„Ze svého života uvádím pouze to, co považuji za podstatné ve vztahu ke své literární práci, ke svým knihám. Dále všechno, co utvářelo mou osobnost, a snad i záležitosti, události a děje příjemné, na něž rád vzpomínám. Nechtějte po mně, abych hodnotil dějiny nebo dokonce soudil lidi. Toto právo přísluší pouze Bohu. Nejúplněji jsem obsažen jen a jen ve svých knihách. Bude-li je někdo číst za sto let, nebude ho zajímat, jaký jsem byl já. Pokud ano, tak si mě stvoří z toho, co si přečetl.“¹

V poměrně krátkém citátu je vystiženo téměř dokonale vše, nad čím si lámali hlavu lidé, kteří chtěli nahlédnout do tajů Fuksova soukromého života. Člověk, jenž si vždy pečlivě rozmyslel, co sdělí veřejnosti, a ze svého života toho opravdu moc nenabídl. Takový byl Ladislav Fuks – fenomenální spisovatel, který dokázal výborným způsobem vykreslit problémy jedinců ocitnuvších se na okraji společnosti, ať už z důvodu rasového, nebo jakéhokoli jiného. Rozuměl jim, neboť i on sám se kvůli své tehdy trestné homosexualitě pokládal za jednoho z nich. Ve svých knihách zachycuje přecitlivělého sociálně slabého člověka, čelícího okolnímu světu pouze tím, na co sám stačí. V hlavním hrdinovi knihy často spatříme samotného autora, který chce nepřímo sdělit své strasti a alespoň tímto způsobem nechává nahlédnout čtenáře do svých nejniternějších myšlenek a pocitů prožívaných v různých životních situacích. Stále ale zůstávají některé otázky nezodpovězené...

Ladislav Fuks mě zaujal už na střední škole, kdy jsem si tehdy přečetl jeho kultovní knihu *Spalovač mrtvol*. Byl jsem ohromen, s jakou přesností dokáže popisovat prostor, nevynechá žádný sebemenší detail a zdánlivě nepodstatné a nedůležité situace se najednou stávají nezbytnou součástí dokonalého celku. Jiří Tušl tento fakt popisuje ve spisovatelově biografii: *„Ano, jeho knihy jsou komponovány stejně důmyslně, jsou protkány spoustou minuciózních detailů nepodstatných jen zdánlivě. Nic není nahodilé, všechno do sebe přesně*

---

¹ FUKS, Ladislav. *Moje zrcadlo*. 2., upr. vyd. Praha: Mladá fronta, 2007, s. 7. ISBN 978-80-204-1688-9.

*zapadá a tvoří soudružnou stavbu, jakou je zámek s věžičkami, cimbuřím a figurkami obránců, postavený ze stovek různobarevných kostiček dětského lega.*² Spisovatelův smysl pro detail člověka vtáhne do děje a najednou se ocitá uprostřed místnosti vykreslené na papíře. Byl takový i v reálném životě. Jeho malý byt v Dejvické ulici v Praze je toho důkazem – liboval si v suvenýrech, cetkách, lapačích prachu a podobných maličkostech. Jeho pracovna byla přezdívána „malé panoptikum“, ale právě tyto nasbírané předměty utvářely onu mozaikovou dokonalost, bez které by byl pokoj holý, nezajímavý a nudný. Ostatně to samé se dá říci i o Fuksových knihách.

Další předměty, které provází jeho život, jsou zrcadla. Spisovatel měl ve svém bytě několik vybraných kousků, které ho na svých cestách zaujaly. Staral se o ně, před příchodem návštěvy je hezky naleštil, jinak během roku zůstávala zahalena černým závěsem. V restauracích nebo besedních síních si vždycky sedal tak, aby byl naproti jednomu ze zrcadel. Prvek odrazu, dvojjedinosti, ba i vypodobnění přenesl autor i do svých knih. I jeho biografie má ve svém názvu obsažené zrcadlo. Člověk v něm vidí sám sebe a Fuks se do zrcadla rád díval. Snad proto, že byl narcistický? Nebo snad sebestředný? Často je zkoumal, obdivoval a hlavně, viděl v něm sebe sama. Postavy z jeho děl jsou tak občas nepřímými odrazy autora v průběhu jeho životního vývoje.

Právě tyto dílky skládky mě inspirovaly, chtěl jsem se o něm dozvědět trochu více. Jak už jsem napsal, jeho soukromý život zůstával zahalen tajemnem a tkvěl ve zdech jeho bytu v Dejvické ulici v Praze. Spisovatel se zdráhal cokoli říci veřejnosti, vše si nechával pro sebe, nikomu se nesvěřoval a žil jako solitér, jenž svoji osobnost převtělil do literárních hrdinů vlastních knih. Na sklonku života se odhodlal k psaní pamětí a s přispěním Jiřího Tušla byly po jeho smrti publikovány pod názvem *Moje zrcadlo – A co bylo za zrcadlem*. Kniha však ani zdaleka nenabídla to, co si člověk při přečtení titulu sliboval. Ale o tom až později, možná by bylo lepší vrátit se na úplný začátek.

---

² FUKS, Ladislav. *Moje zrcadlo*. 2., upr. vyd. Praha: Mladá fronta, 2007, s. 63. ISBN 978-80-204-1688-9.

1.2 DĚTSTVÍ A DOSPÍVÁNÍ

Dětství Ladislava Fukse bylo velmi ovlivněno situací v rodině. Otec pracoval jako policejní úředník, byl velmi autoritativní a despotický, často si přenášel pracovní záležitosti domů a hádal se se spisovatelovou emočně nestálou matkou, kterou spíše než vlastní syn zajímala domácnost a věci okolo. Malý a obzvlášť citlivý jedináček tuto situaci nesl jen s obtížemi. Období dospívání tak pro něj bylo obzvlášť těžké, neboť v tomhle stadiu života člověk poznává sám sebe, snaží se zapadnout mezi své vrstevníky, potkává první lásky a získává zkušenosti od okolního světa. Ladislav měl už odmala velkou fantazii a představivost a velmi těžce nesl události čtyřicátých let. Uvědomoval si, že není obyčejným dospívajícím chlapcem. Věděl, že je jiný než ostatní, a proto se sblížil převážně s židovskými spolužáky a kamarády. Zde se cítil v bezpečí, sdílel s nimi společné problémy a dokázal se alespoň trochu oprostít od strachu, jenž provázel jeho náctileté období. Báł se cokoli rodičům říct a právě zde můžeme vidět zárodky oné obavy se otevřít a svěřit se. Cítil se v rodině osamělý, a tak z této ponuré atmosféry kruhu nejbližšího utíkal mezi „své“. Bohužel přišlo období okupace a jeho známí ze školy buď emigrovali s celými rodinami, nebo byli posláni do koncentračních táborů jako nepřátelé Třetí říše. *„Ano, na tomto kabátě chybí hvězda! A jak by také nechyběla, když ho měl naposled před deseti léty? Tenkrát se přece na kabátech nenosily. Tenkrát byla jiná móda!“*³ Židé se tak řadili mezi cikány, komunisty, duševně postižené a jiné „méněcenné“ či nepřátele říše. K nim se tenkrát řadili i jedinci s jinou sexuální orientací. Postupem času se jeho obavy a strachy začaly zvětšovat a už nikdy se tohoto pocitu nezbavil. Táhl se celým jeho životem jako těžký balvan na zádech, jako koule, která mu u nohy visela připevněná ocelovými pouty, a on neměl klíč, kterým by se tohoto břemene zbavil. Svůj vlastní klíč od otevření své třinácté komnaty však střežil jako oko v hlavě a jen jeho opravdu blízcí přátelé věděli o strastech a nočních mürách mladého Ládi.

1.3 STRACHY A KOSTLIVCI

Fuks měl čím dál větší obavy z toho, že se jeho homosexualita odhalí a on bude společností morálně odsouzen. Ba co víc, tehdy se jednalo o trestný čin – v dnešní době

---

³ FUKS, Ladislav. *Pan Theodor Mundstock*. Praha: Odeon, 2015, s. 95. ISBN 978-80-207-1644-6.

něco, co si nedokážeme ani představit. Ocítl se ve věku, kdy se velice těžko skrývá fyzická náklonost k jinému člověku, a tak každý pokus sblížit se nebo najít svou druhou polovičku skončil tím, že se stáhl do ústraní a obtížně komunikoval s lidmi kolem sebe. Vystřídal řadu školních a pracovních kolektivů, ať už na základní škole, gymnáziu, filozofické fakultě nebo v papírnách v Bělé pod Bezdězem. Dělal mu velký problém najít přátele, ač některé měl a podnikal s nimi různé výlety na kolech nebo organizoval divadelní představení, a tak se raději věnoval svým zálibám a rozvíjel se. Postupem času cítil, že se lidem kolem sebe vzdaluje, až se nakonec úplně distancoval. Pracoval také ve Státní památkové správě, kde ho napadla myšlenka stát se spisovatelem. Vnímal to jako něco, co ho zbaví obav a kostlivců ve skříní, a chtěl se prostřednictvím psaní stát vnitřně svobodnějším a vyrovnanějším člověkem, jenž se nebojí postavit se věcem čelem a nemá strach je řešit. Postupem času však zjistil, že tato idea sice měla opodstatnění, ale nakonec se proměnila v pouhou iluzi.

Spisovatel rok co rok vydal knihu, ať už novelu či povídkový cyklus. Zapsal se do povědomí čtenářů a stal se veřejně známým a dá se říci i slavným jedincem. Do politiky se příliš nehrnul. Ne že by ho nezajímala, ale cítil, že svobodu, kterou psaním získal, nechce ztratit tím, že bude veřejně prezentovat svoje názory do pléna a pobouří tak proti sobě tehdejší politické hlavy. Dal se tedy na cestu kompromisů, vnitřně se ještě více uzavřel a jeho realitou se stal osamělý malý byt, psací stroj nebo papír a pero. Tento virtuální svět mu snad i plnohodnotně nahradil skutečnost, že se nedokáže realizovat v životě „tam venku“. Vědomí toho, že nikdy nezaloží rodinu, mu však časem začalo dělat vrásky a toužil po citovém zázemí. Jeho snahy najít si životního partnera však často končily tím, že navázal kontakt i s blízkou rodinou dotyčného a stal se jakýmsi rodinným přítelem, který například docházel na večeře nebo s ní slavil Vánoce či jiné svátky. Samotný Fuks se o nich často zmiňoval jako o „naší rodině“. Bylo vidět, že svou vlastní nemá a chce najít někoho, s kým mu bude dobře. Většina vztahů, které se pokusil navázat, však končila zklamáním, traumatem a rozčarováním. Spisovatel byl samozřejmě známou osobností, takže byl lehce vydíratelný a nezbylo mu nic jiného, než tyto známosti přerušit nebo v nejhorších případech ukončit nadobro. Čas plynul a Ladislav si stále více uvědomoval, že tento pocit osamění mu vydrží až do smrti a že už nikdy žádného životního partnera mít nebude. Vnitřně se zklidnil, dá se říci, že se s tím i smířil, ale pachut' předchozích zkušeností v jeho srdci zůstala. Přeci jen smířit se se samotou není nic jednoduchého a spíše se pak jako ztělesněná vlastnost táhne za člověkem a je s ním na každém kroku.

1.4 ZÁJMY A ZÁLIBY

Mezi Ladislavovy záliby patřilo cestování, astronomie, hudba, ale také posezení s přáteli, k čemuž samozřejmě patřilo pití alkoholu, debatování, někdy i humorné scénky a bujaré oslavy. Procestoval spoustu zajímavých destinací, viděl krásná místa, potkal pohostinné lidi, zamiloval si některé kouty světa. Brával s sebou své známé a kamarády. Většinou cestovali ve dvou až ve třech. Navštívil Balkánský poloostrov, okusil část Orientu, střední východ, Pyrenejský a Apeninský poloostrov. Získal spoustu kontaktů ve Švýcarsku, Německu, Rakousku. Ostatně Vídeň znal, podobně jako Prahu, opravdu velmi důkladně, každou uličku, každé zákoutí, každou kavárnu a restauraci. Na svých cestách zapomínal na všední problémy a unikal z denní rutiny. Alespoň na chvíli tak vždy cítil štěstí v srdci, které odjezdem do ciziny získával a příjezdem do Prahy ztrácel. Proto opouštěl domov tak často. Lidé ho přijali za svého, nabídli mu vše, co si přál, zacházeli s ním velmi slušně a on se cítil vítaný a doma. Ochutnal spoustu exotických pokrmů, obdivoval architekturu starých hlavních i menších měst a poznával různé lidské povahy. Často se s nimi snažil udržovat kontakt a jezdit na stejná místa častěji. Byl kosmopolitou, uměl dobře německy a také disponoval základy italštiny.

1.5 EPIZODA NA ITALSKOU STRUNU

Ostatně Itálie byla jeho srdeční záležitostí. Poznal zde totiž Giulianu Limiti, která se stala jeho průvodkyní po italských městech a se kterou si velmi rozuměl. Ladislav jí ukázal Prahu, ona na oplátku jemu Řím. Tato nezadaná dáma, mimochodem stejně stará jako on, pro něj byla jakousi múzou v jejich společné pouti po Itálii. Toto podivuhodné přátelství vyústilo ve sňatek dvou přátel v milánské bazilice. Nemělo však dlouhého trvání. Ženich krátce po svatbě utekl zpět do Čech a nechal se hospitalizovat v psychiatrické léčebně údajně proto, aby jej manželka nenašla. Začínal u sebe ale také pociťovat schizofrenní sklony. Rozvod nikdy oficiálně neproběhl, ale už nikdy se do Itálie nevrátil. Z tohoto podivného románu lze usoudit mnoho. Možná se Ladislav stále vnitřně hledal a chtěl životní zázemí, které mu mohla tato zámožná žena poskytnout. Stále více to ale vypadá jako zoufalý pokus o útěk z tehdejšího režimu v Československu, už jen proto, že do Itálie na svatbu vzal s sebou i svou matku. Spisovatel, ač věděl, že tento nápad postrádal logiku a je předem určený

k nezdaru, se k této události vyjádřil slovy: „*Svobodu získáš jen za cenu ztráty jiných svobod*“⁴. Fuks tímto činem spíš ztratil, než získal. I přes to všechno už se téhle italské etudě ani nedivím. Tak nějak zapadá do všech těch výstřelků Fuksova života a vyznačuje se jeho rukopisem, který je tak osobitý, že se nedá zaměnit s jiným. Podivnému sňatku se chtěl Ladislav možná věnovat ještě více. Na sklonku života totiž rozepsal knihu pod názvem Podivné manželství paní Lucy Fehrové. Nejen že jméno hlavní hrdinky je nápadně podobné tomu, které má samotný vládce pekelného podsvětí, ale její monogram je totožný s autorovým. Zřejmě se chtěl nepřímou vyzpovídat ze své tajuplné epizody na Apeninském poloostrově, ale tuhle reminiscenci už k naší smůle nestihl dokončit.

1.6 PODZIM ŽIVOTA

Spisovatel stárl a rozhodl se, že přestane psát, neboť jeho výborná paměť, díky které dokázal v hlavě udržet i ty nejsložitější dějové konstrukce, začala vypovídat činnost. Některé knihy tak započal psát, avšak nedokončil. Věděl, že si musí najít nějakou alternativu, myslel na svoje zdraví a přestal pít alkohol. Pracoval na své pozůstalosti pro Památník národního písemnictví, a to ho naplňovalo až do posledních let jeho existence. Svým životním stylem spíše městský obyvatel snažil se Ladislav najít souznění s přírodou. Podnikal výlety do lesů a do hor. Měl svá oblíbená místa, kde odpočíval a přemýšlel. Čas od času se pokoušel mluvit o svém nitru s blízkými lidmi, jako byl například Jiří Tušl, jenž mu pomáhal s psaním pamětí, ale nakonec zůstal na vše sám, a to i v okamžiku své poslední hodinky. Samota ho provázela celým životem a sám byl i v okamžiku nejtěžším a posledním.

1.7 FUKSOVI „HRDINOVÉ“

„Oč lepší být keřem než nějakým panem Mundstockem, který teď právě kolem nich spěchá?“⁵

---

⁴ FUKS, Ladislav. *Moje zrcadlo*. 2., upr. vyd. Praha: Mladá fronta, 2007, s. 315. ISBN 978-80-204-1688-9.

⁵ FUKS, Ladislav. *Pan Theodor Mundstock*. Praha: Odeon, 2015, s. 24. ISBN 978-80-207-1644-6.

Dají se hrdinové Fuksových knih opravdu nazývat hrdiny? To je otázka, kterou mnozí kritici kladou velmi často. Jeho postavy nejsou hrdinové pravého slova smyslu. Jsou to spíš „antihrdinové“. Bojují proti okolnímu zlu a většinou tento nerovný zápas prohrávají. Snaží se zachovat si zdravý rozum, mají předem daný osud. Setkáváme se s tímto problémem v Theodorovi Mundstockovi, židovských chlapcích v povídkovém cyklu Mí černovlasí bratři, u Vikiho v Příběhu kriminálního rady, tak trochu i v panu Kopfrkinglovi ze Spalovače mrtvol a samozřejmě v mnoha dalších knihách. Zvýrazněnou tragiku podporuje fakt, že hrdiny bývají malí chlapci, nedospělé nehotové bytosti, které se neumějí bránit, nerozumí tomu, co se kolem nich děje, a nedokážou pochopit, čím se provinily nebo za co mají nést odpovědnost. Za svůj původ? Za svoje chování? Absurdita tehdejší doby tomu napomáhá, ač je to někdy až směšné. Čistý dětský nebo dospívající svět plný ideálů nakonec dostává osudovou ránu, dotyční ji nečekají a obtížně se s ní vyrovnávají. Jsou to často vypodobněné postavičky Fuksových vlastností, povahy, úvah a strachů. Například Michal z Variace pro temnou strunu ztělesňuje malého Ladislava dokonale. Fuks dostal po křtu jméno Michal a někteří blízcí mu tak i říkali. Postavy bývají přecitlivělé, křehké, bezbranné, rozpolcené... a takový byl i sám autor. Jsou osamělé ve svém vlastním životě a vyděděné ze společnosti jako člověk, jenž jim vdechl život a jehož prostřednictvím mohly spatřit světlo literárního světa.

Přesto bych je možná hrdiny nazval, neboť musí čelit takovému tlaku a útrapám, že si to jen těžko dokážeme představit. Ne každý hrdina musí skolit draka, vyhrát turnaj o princeznu ruku nebo chytit obrovskou rybu jako stařec Stantiago z novely Stařec a moře. Hrdinství se dá chápat různě a nedá se škatulkovat. Pro někoho je to víra v sebe sama, odhodlání čelit překážkám bez bázně a hany, což bylo dříve Fuksovi vyčítáno. Byl označován za zbabělce, který nechce problémy řešit, tak před nimi radši utíká. Proto možná literární svět nepovažuje postavy z jeho knížek za hrdiny. Ale obrázek si musí udělat každý sám.

1.8 PLACHÝ FILOZOF

Ladislav Fuks rád pořádal školní i jiné slavnostní besedy. Na vybrané dotazy odpovídal velmi obsáhle, ale pravidlem bylo, že si otázky, ať už pro rozhovor, nebo do debaty, předem vyžádal písemně, aby si na ně mohl připravit odpovědi. Vždy se chtěl držet tématu literatury, ostatně to mělo být hlavním cílem těchto besed. Studenti byli často velmi

nadšení a rádi se zdrželi na pár slov. Jindy autor rychle zmizel a nechtěl dále pokračovat. Záleželo na tom, jakou měl náladu, jestli povídkou, nebo ne. Rád rozebíral i témata teologická a filozofická, jako otázku dobra a zla, budoucnosti, relativních věcí atd. Do svých knih často vkládal kontrast boje dobra se zlem, ale většinou dobro nemělo šanci zlo porazit, neboť se nejednalo o boj rovného s rovným. Filozofické otázky byly často velmi hloubavé, čerpal ze svých znalostí z filozofické fakulty a z přednášek slavných, neboť je měl možnost v posluchárnách naživo pozorovat. Otázky na tělo mu dělaly problém a většinou na ně odpověděl oklikou, nebo převedl téma na jinou notu. V tomhle ohledu byl neoblomný až do pozdního věku - některá témata prostě otevírat nechtěl.

Co je pod slupkou, věděl jen on sám, a proto se celý jeho příběh už asi nikdy nedozvíme. I tak se tento mistr svého oboru zapsal do literárního nebe tak zářivým písmem, že ho považujeme za klenot české prózy. Některá díla přesahují českou hranici a i ve světě mají jistě své místo.

2 SPALOVAČ MRTVOL

2.1 ANALÝZA TEXTU

2.1.1 TÉMA A NÁSTIN DĚJE Z POHLEDU HLAVNÍ POSTAVY

„Největší lstí d'ábla je, když sám o sobě prohlašuje, že není.“⁶

Tento citát italského kritika a novináře Giovanniho Papiniho z úvodní strany knihy vystihuje pomocí několika slov myšlenku, ze které až mrazí v zádech. Během čtení mu člověk začíná rozumět, neboť stokrát opakovaná lež se stává pravdou, a tak některé názory a tvrzení hlavního hrdiny knihy spolkně jako na první pohled nevinně vyhlížející návnadu.

Spalovač mrtvol patří mezi Fuksovy legendární romány první etapy jeho tvorby, kam lze zařadit spolu s neméně známými knihami Pan Theodor Mundstock, Variace na temnou strunu či s povídkovým cyklem Mí černovlasí bratři. Setkáváme se zde s až děsivě idylicky fungující rodinou Karla Kopfrkingla, který je zaměstnancem pražského krematoria a zažil hrůzy a utrpení první světové války, tudíž tvrdí, že je odpůrcem násilí a válečných nepokojů. Svou ženu Marii, kterou s oblibou oslovuje Lakmé, a dvě děti, Zinu a Milivoje, zprvu považuje za největší životní poklad a udělal by cokoli, aby byla celá rodina šťastná a spokojená. V knize častokrát opakuje, že je nekuřák a abstinent, a proto rád zmiňuje případy lidí alkoholiků a kuřáků: *„Nepřísluší nám vážit a soudit jiné, nesmíme podezírat, každý z nás, byť je třeba abstinent jako já, má svých vlastních chyb dost, a já to skutečně tak nemyslím. Ale paní Prachařová si mi včera na schodech posteskla, že muž pije.“* A pak s pohledem na balíček řekl: *„Že muž bohužel pije a pije čím dál víc. Půjde-li to prý tak dál, bude z muže notorický alkoholik. Byla u toho Zina a slyšela to, bohužel, moc mě to mrzí a já toho pana Prachaře lituji a ještě víc lituji ji, paní Prachařovou, a jejich Vojtíka. Bojím se,*

---

⁶ FUKS, Ladislav. *Spalovač mrtvol*. Vydání sedmé, v EMG čtvrté. Praha: Odeon, 2017, s. 5. ISBN 978-80-207-1778-8.

aby to ten chlapec neměl po něm. Jsou sklony, které se v rodě dědí. Bojím se, že Vojtík Prachařů už docela i kouří a že má také sklon k toulání jako náš Mili.... “⁷

Karel, jenž po své milované chce, aby mu říkala Romane, svoji práci přirovnává k poslání, neboť podle něj kremace napomáhá duši najít novou tělesnou schránku. Za svou velkou modlu považuje žlutou knihu o Tibetu, z níž často cituje různé myšlenky smyslu života odlišného od toho evropského. Tvrdí, že smrt je stejně jedinečný a posvátný obřad jako například svatba nebo pohřeb: „*Svatba je posvátný obřad, pan Kopfrkingl pohlédl na svůj snubní prsten na ruce a usedl ke stolu, tak posvátný obřad se má konat jen jednou v životě. Je to něco podobného jako prohlášení za mrtvého, pan Kopfrkingl se usmál, nejodpovědnější a nejvznešenější úřední akt, který se na tomto světě koná, anebo jako pohřeb, který se také koná v životě jen jednou.*“⁸ S oblibou také mluví o takzvaném jízdním řádu smrti: „*Tabulky se, pane Dvořák, nebojte, je to jakýsi náš časový řád, jakýsi jízdni řád smrti. Vždyť je to vlastně ten nejvznešenější jízdni řád, který na tomto světě je. Jízdni řád, kterému nikdo neujde, ledaže se dá pohřbit do země. Tam je řád trochu jiný, méně dokonalý, zdlohavější, protože to nezáleží na mechanice, ale na podzemních vodách a živočiších.*“⁹

Život rodiny Kopfrkinglových naruší německá okupace 40. let a především Willi Reinke. Se svou ženou Ernou začnou navštěvovat Karla a jeho „přítel“ mu začíná mluvit do politických názorů a snaží se ho přemlouvat k přihlášení se k Sudetoněmecké straně – SPD. Tvrdí, že pouze stoprocentní lidé nastolí evropský řád a že s některými rasami se již v novodobém světě nepočítá a je radno se jich zbavit v zájmu vyššího dobra. Karel nejprve oponuje myšlenkou, že lidé jsou v základu totožní: „*Nezáleží ani na tom, jakou kdo má krev, zda v ní je anebo není kapka německá, to je úplně bezvýznamné, pan Kopfrkingl se usmál, všichni máme tytéž prarodiče, všichni pocházíme z téhož prachu a do téhož se navracíme, všichni máme tentýž původ. A za ten druhý původ, za ten dočasný, nynější, nikdo nemůže, nemá vůbec žádnou cenu. Nakonec je tentýž šedobílý popel ze všech.*“¹⁰

Postupem času se však Willi snaží všemožnými cestami přemluvit Karla k tomu, aby se stal Hitlerovým stoupencem. Vždyť přece koluje v jeho žilách kapka německé krve, ale on ji v sobě potlačuje. Dokonce viní jeho manželku Marii, která je poloviční Židovka, že

⁷ FUKS, Ladislav. *Spalovač mrtvol*. Vydání sedmé, v EMG čtvrté. Praha: Odeon, 2017, s. 25-26. ISBN 978-80-207-1778-8.

⁸ FUKS, Ladislav. *Spalovač mrtvol*. Vydání sedmé, v EMG čtvrté. Praha: Odeon, 2017, s. 62. ISBN 978-80-207-1778-8.

⁹ FUKS, Ladislav. *Spalovač mrtvol*. Vydání sedmé, v EMG čtvrté. Praha: Odeon, 2017, s. 37. ISBN 978-80-207-1778-8.

¹⁰ FUKS, Ladislav. *Spalovač mrtvol*. Vydání sedmé, v EMG čtvrté. Praha: Odeon, 2017, s. 67. ISBN 978-80-207-1778-8.

v něm německví usmrtila a snažila se ho před ním ochránit. Zve ho do německých kasín, kde toto „vymývání mozku“ pokračuje, až Karel nakonec povolí a přihlásí se do SPD. Stane se ředitelem svého krematoria, obraz francouzského ministra v předsíni vymění za Hitlerovu podobiznu, s bývalými přáteli, kteří mají židovský původ, ukončí veškeré styky a trpí čím dál většími stihomamy. Ideologie si vezme k srdci a ve snaze ochránit svou rodinu před děsivou budoucností nejprve oběsí milovanou manželku v koupelně a syna utluče železnou tyčí a uloží ho do rakve spolu s mrtvolou. Vodí si do bytu spoustu žen, navštěvuje kasína, užívá si laciného života. Než stačí zabít i svou dcerušku, zjeví se mu tibetský mnich a prozradí mu, že se má stát novým dalajlámou. Karla zřejmě postihne psychický šok a nervově se zhroutlí, načež je převezen „bílým autem“, tak totiž jeho syn Mili přezdívá nemocniční dodávky, do psychiatrické léčebny v domnění, že spasil svět a nový řád teď vede lidi vstříc zářivé společné budoucnosti. Román končí malou epizodou po válce v roce 1945, kdy vidí známé tváře, které se vrací z koncentračního tábora: „*Šťastné lidstvo. Spasil jsem je. Jistě už nikdy nebude na světě pronásledování, nespravedlnost a utrpení, jistě už ne, ani koně. Pánové, teď nastává ten nový řád.*“¹¹

2.1.2 DALŠÍ POSTAVY V KNIZE

O Karlu Kopfrkinglovi už víme v podstatě vše. V románu hraje hlavní roli a většinu času mluví o sobě, názorech, které vyznává apod. Je třeba ještě zmínit Karlovu zálibu ve vážné hudbě a umění jako takovém. Další lidé zde ustupují do pozadí, ale bez nich by tato kniha byla jen suchou exhibicí jednoho pražského „spalovače mrtvol“.

Poměrně stěžejní je jeho manželka Marie – krásná černovlasá maminka dvou dětí, milující manželka, skvělá hospodyňka a nádherný protějšek svého sebestředného muže. Marie, nebo chcete-li Lakmé, toho moc nenamluví, jak by také mohla, Ladislav Fuks ji ke slovu příliš nepustil, a tak se spoléhá jen na chvílky manželovy nepozornosti, kdy může přitakat, nebo naopak vyvrátit manželův názor. Není to ale moc platné, neboť Karel je velmi zásadový a vlastně si ani do věcí moc mluvit nenechá. Paní Kopfrkinglová skončí špatně, o to více zarážející je fakt, že Kopfrkingl svůj čin obhajuje a vlastně z něj udělá dobrý skutek: „*Litoval jsem tě, drahá, litoval. Byla jsi skleslá, zamklá, ovšem, jak by ne, ale já jsem tu oběť jako Němec přinést musil. Zachránil jsem tě, drahá, před utrpením, které by tě jinak*

¹¹ FUKS, Ladislav. *Spalovač mrtvol*. Vydání sedmé, v EMG čtvrté. Praha: Odeon, 2017, s. 137. ISBN 978-80-207-1778-8.

čekalo. *Jak bys byla, nebeská, s tou svou krví v tom novém šťastném, spravedlivém světě trpěla...*¹² I přes hrůzný čin ji velmi miloval a udělal to v obavě o její budoucnost. Jak šlechtné. „*Co abych tě, drahá, oběsil?*“ *Usmála se na něho dolů, snad mu dobře nerozuměla, on se usmál též, kopl do židle a bylo to.*¹³

Rodinu doplňují dvě děti – Zinuška a Milivoj. Starší dcera je krásná po matce, Karel o ní prohlašuje, že kdyby neměla černé vlasy, byla by jako andílek. Během čtení se dovídáme o jejím příteli Mílovi. Ten se zdá otcovi velmi milý a hodný, je to chlapec z dobré rodiny, kterého zajímají technické obory a má zálibu ve fotografování. Během oslavy narozenin pořídí snímek do rodinného alba, který se pak stane ozdobou jedné ze stěn jejich bytu. Zina od otce dostane k narozeninám krásné černé šaty. V závěru románu musí začít navštěvovat německou školu, ztrácí přátele, Mílu, matku, mladšího bratra a nakonec unikne jako jediná z členů rodiny smrti.

Naopak malý Milivoj je tichý malý chlapec, který nenaplnuje očekávání svého na první pohled silně a vyrovnaně vypadajícího otce. Libuje si ve sladkostech, toulkách po městě se svými kamarády Janem Bettelheimem a Vojtíkem Prachařem. Karel z něj chce mít syna, který se nebojí postavit se svým problémům a je podobně sebevědomý ve svých zásadách jako on. Navíc ho nutí učit se německy, jako vzor mu dává kamarády, kteří se německy učí. Mili se však všeho bojí a neumí se bránit, otec ho chce přihlásit do boxu, což nejprve chlapec odsouhlasí a začne chodit do kroužku, později však vyjde najevo, že našel sympatie u jednoho ze starších boxerů, který ho učí bránit se proti Němcům. To Kopfrkingla hodně pobouří a osud mladíka už si dokážeme všichni představit. Ubohý chlapec skončí ve spárech svého šíleného otce.

Hrdého pražského Němce Williho jsem již zmínil. Cílevědomá existence, manžel Erny Reinkeové, který nakonec přesvědčí Karla k hrůzným činům. Rád mluví v množném čísle, používá k českým slovům jejich německé ekvivalenty: „*Zazněl gong, soudce dupl a začal zápas třetí. Byl prudký hned od začátku a Mili byl z toho celý pryč. Neboj se, smál se Willi, ‚heled‘, tohle je přímý úder, der gerade Stoss, ‚řekl německy tiše, ‚to je ten z Jednoty. Kdybys tohle uměl, vyhrál bys nad každým.*“¹⁴ Nutí Karla k špionáži na oslavách židovských svátků, řekne mu, že povýšit ho může jedině, pokud se zbaví své rodiny, vždyť Lakmé je po

¹² FUKS, Ladislav. *Spalovač mrtvol*. Vydání sedmé, v EMG čtvrté. Praha: Odeon, 2017, s. 123. ISBN 978-80-207-1778-8.

¹³ FUKS, Ladislav. *Spalovač mrtvol*. Vydání sedmé, v EMG čtvrté. Praha: Odeon, 2017, s. 123. ISBN 978-80-207-1778-8.

¹⁴ FUKS, Ladislav. *Spalovač mrtvol*. Vydání sedmé, v EMG čtvrté. Praha: Odeon, 2017, s. 75. ISBN 978-80-207-1778-8.

matce poloviční Židovka. Děti označí jako čtvrtční Židy a Karel se z toho pomátne na rozum. Nakonec Willi dosáhne svého, i když vlastně, na jak dlouhou dobu? Přeci jen, po roce 1945 „stoprocentní lidé“¹⁵ už nejsou těmi stoprocentními lidmi, kterými byli předtím.

Román obohacují některé epizodické postavy. Jednou z nich je doktor Bettelheim, ke kterému chodí Karel na tajné kontroly, protože má obavy z nákazy od mrtvol. Nechce manželce působit starosti, a tak ho vždy přijme po úředních hodinách. S doktorem rozebírají obraz na stěně, židovskou historii. Bettelheim s oblibou říká: „*Jen se, pane Kopfrkingl, nebojte, usmál se lékař, násilí se nikomu nadlouho nevyplácí. S tím se může vystačit jen na krátkou dobu, ale dějiny se jím psát nedají.*“¹⁶ Kopfrkingl s ním dlouho souhlasí, ale nakonec ho omámí řeči Williho, po kterých s židovským přítelem přeruší styky a o jeho národu začne smýšlet jako Němec: „*Zbloudili i v tomhle, nechápou. Jak to řekl Willi? Tak starý národ, že už má sklerózu...*“¹⁷ V závěru přijde doktor Bettelheim o svou ordinaci, o auto, a čeká ho transport. V epizodě na konci knihy je naznačeno, že hrůzy jednosměrné jízdy přežil: „*V polovici května 1945 – po válce – viděl pan Kopfrkingl okénkem sanitního vlaku na jakémsi nádražičku malého německého města zástupy vyhublých lidí, vracejících se domů. Zdálo se mu, že mezi nimi poznává nějaké známé tváře, tvář jakéhosi pana Strausse a Rubinsteina a starou tvář doktora Bettelheima a nějakého mládence, snad jeho Jana, a také nějakou ženu, která mu přišla známá.*“¹⁸ Pánové Strauss a Rubinstein patří rovněž mezi vedlejší postavy, které pomáhají Kopfrkinglovi s roznášením přihlášek do krematoria.

Krematorium je plné „zvířecích“ příjmení. Můžeme se zde potkat s vrátným panem Vránou, který je nemocný s játry, a druhým vrátným panem Fenkem, podivínem s dlouhým nehtem na malíčku, který je závislý na morfiu a neustále se pana Kopfrkingla ptá, zda mu nějaké neprodá. Dále jsou zde kolegové Beran a Zajíc, mladá uklízečka paní Lišková a paní Podzimková. Ta jako jedna z mála nemá zvířecí příjmení stejně jako nováček pan Dvořák, který hodně kouří, a to asi kvůli počáteční nervozitě, která v průběhu románu opadá. Pan Pelikán poté otevírá železnou oponu, jež se nachází v obřadní síni, a stará se o to, aby lidé spočinuli v éteru. Kopfrkingl v některých pasážích nechává čtenáře nahlédnout do tajů kremace, tohoto posvátného obřadu: „*Ta žena byla za mrtvou prohlášena, a to rozhodlo.*“

¹⁵ Tak Willi Reinke označoval německou národnost

¹⁶ FUKS, Ladislav. *Spalovač mrtvol*. Vydání sedmé, v EMG čtvrté. Praha: Odeon, 2017, s. 44. ISBN 978-80-207-1778-8.

¹⁷ FUKS, Ladislav. *Spalovač mrtvol*. Vydání sedmé, v EMG čtvrté. Praha: Odeon, 2017, s. 99. ISBN 978-80-207-1778-8.

¹⁸ FUKS, Ladislav. *Spalovač mrtvol*. Vydání sedmé, v EMG čtvrté. Praha: Odeon, 2017, s. 137. ISBN 978-80-207-1778-8.

To už je pak něco jako zákon, zákony jsou proto, aby lidem sloužily, a my je tedy musíme ctít. Můžeme jí prokázat jen jednu poslední službu, dopřát jí po obřadu ještě třicet minut na slepé koleji, je pátá, a já jsem proto, pane Dvořák, šťasten. Ale pak za pětasedmdesát minut z ní zbude jen bělostně žhavá kostra a i ta se rozpadne,‘ řekl s pohledem na mikrofon, ‚za pětasedmdesát minut bude proměněna v podobu, z níž vzešla, v prach, v zemi by to trvalo dvacet let a ještě by zbyly kosti.‘“¹⁹

Děsivost románu podtrhují neustále se opakující postavy beze jmen, které autor obdařil popisem vzezření nebo chování. Jsou účastny na všech místech, které Karel se svou rodinou navštíví, ať už je to panoptikum, boxerský ring, věž na Petříně nebo oběd v restauraci U Stříbrného pouzdra, kde domlouval obchod s panem Straussem. Tyto „přízraky“ většinou Fuks popisuje jako různolící dívku v černých šatech, starší ženu v brýlích apod. Vrcholem je pak manželský pár, který se všude neustále hádá, až nakonec spor skončí úprkem a nadávkami: „*To bylo vopravdu jak živý,‘ řekla jedna návštěvnice s dlouhým pérem na klobouku a svazkem korálů na krku. ‚Jsou to figury z vosku,‘ nevrle zavrčel tlustší muž s holí, v tvrdém klobouku, který šel s ní, ‚jsou to figury z vosku, to je samozřejmý.‘*“²⁰ Kopfrkingl tyto manžele vždy jen s nadhledem přejde slovy, že žena měla určitě nějakou slabost a že ji z toho doktor dostane. Manželé jsou jakýmsi maskotem kulturních akcí.

Otázkou však zní, existovali tito lidé vůbec? Měly tyto „panoptické“ osoby opravdu takovou důležitost, aby se k nim Ladislav Fuks stále navracel a zmiňoval je téměř při každé příležitosti? Nebyly to pouze figurky, jež Karel Kopfrkingl viděl ve své hlavě? Byl snad jediným člověkem široko daleko schopným pozorovat tyto neustále se opakující situace? Ukazuje to onu rozpolcenost jeho života, navenek spořádaného a uvědomělého člověka, ale uvnitř agresivního nemocného jedince?

2.1.3 PROSTŘEDÍ

Ladislav Fuks byl mistrem v popisu prostorů, do kterých vstupovaly postavy jeho knih. Dokázal vykreslit do nejjemnějších detailů místnosti a prostranství, což vždy velmi obohatilo dějovou linii. V tomto románu se setkáváme s opravdu neobvyklými místy, které vzbuzují strach, nebo se vyznačují nějakou podivně groteskní či tragikomickou náladou.

¹⁹ FUKS, Ladislav. *Spalovač mrtvol*. Vydání sedmé, v EMG čtvrté. Praha: Odeon, 2017, s. 40. ISBN 978-80-207-1778-8.

²⁰ FUKS, Ladislav. *Spalovač mrtvol*. Vydání sedmé, v EMG čtvrté. Praha: Odeon, 2017, s. 17. ISBN 978-80-207-1778-8.

At' už je to prostředí pražského krematoria, které budí strach, neboť je to místo, kde se z člověka stane prach a ukončí zde svou životní pouť nadobro. Je zde vykreslováno od vrátnice až po místnosti s rakvemi, autor nám dává možnost proniknout do „řemesla“ Karla Kopfrkingla. Člověk má dojem, že slyší pohřební hudbu, stává se součástí kremačního obřadu a je svědkem brutální vraždy malého chlapce. Je tak autenticky vyličená, že to vypadá, jako by tento čin spáchal sám čtenář nebo byl alespoň spolupachatelem.

Pak je zde malý byt rodiny Kopfrkinglových, navenek rodinné hnízdečko, kde vládne pevnou rukou otec Karel, matka Marie má ráda pořádek, všude je pěkně naklizeno – tak akorát na pěknou nedělní idylku. Děti jsou hodné, Mili však nenaplnuje očekávání otce, který doufá, že by mohl kráčet v jeho stopách. Tragický konec členů obydlí je velkým kontrastem k vyzdobenému bytu a vlídné atmosféře podporované hudbou velikánů italské opery. Další z ironických míst, které jsou skvěle popsány na stranách tohoto románu.

Velmi bizarní se nám může zdát prostředí panoptika. Ráčkující majitelka, její malý pomocník coby skřítek Vítek, který z knihy vyskakuje jako čertík z krabičky, a temný stín, jenž se rýsuje téměř v každé scéně a navozuje strašidelnou atmosféru schizofrenní zábavní atrakce. Postavy, které Karel Kopfrkingl vidá na ulici, by se sem náramně hodily, neboť působí také jako voskové figuríny bez výrazu a emocí, jako bloudící tělesné schránky.

Boxerský ring – bojové místo, které Karel navštívil se svým synkem na pozvání Williho. Autor dopodrobna popisuje souboj několika atletů, nevyhýbá se náznakům krve, potu, slz, vytváří tím dojem dynamiky a vše má velmi rychlý spád. Davy sílí, ženy křičí, chlapi podporují své oblíbence. Nic pro malého Miliho, který by chtěl radši na zmrzlinu. Samozřejmě nechybí Karlovy „známé tváře“.

Jednou z posledních zastávek předtím, než otce rodiny postihne první ze záchvatů agrese, je Petřín. I tato zprvu nevinná exkurze se proměňuje v skličující prostor plný lidí, pokud bych byl na jejich místě, do smíchu by mi nesjpiš nebylo. Manželský pár, jehož mužská polovička vždy tvrdí, že svou ženu už nikam nevezme a že je blázen, opět upoutá pozornost, když manželka předvede další hysterickou scénu s tím, že rozhledna určitě spadne. I tato situace podtrhuje dojem strachu na všech místech, která se v knize objevují. Nesmíme zapomínat ani na prostředí kasína, kam pozval Willi Reinke Karla na ryze německý večírek plný alkoholu, žen a siláckých řečí o silném národu. Zařízení je to opravdu přepychové, ale nějak se nemohu zbavit dojmu, že tam hlavní hrdina prostě nepatří. Nebo ano?

2.1.4 KOMPOZICE DÍLA

Co se týče kompozice díla, střídají se zde téměř pravidelně scény z Kopfrkinglova zaměstnání, z pražského bytu, z různých výletů a z návštěv manželů Reinkeových. Tato pravidelnost je doplňována pasážemi filozofickými, úsměvnými, groteskními i popisnými. Prostředí panoptika, boxerského ringu i Petřína se vždy stane nějakým způsobem záhadným až strašidelným. Situace vygraduje pro někoho až šílenou návštěvou, která úplně nabourá dosavadní náladu díla a člověk si připadá, jako by najednou četl zcela jinou knihu. Tento schizofrenický závěr je prostorem pro alternativní konce a to byl zřejmě i autorův záměr, neboť tam není přesně řečeno, co se vlastně odehrálo. Fuks byl v tomto ohledu opravdu mistr svého řemesla.

2.1.5 JAZYK

Román obsahuje množství přímé řeči, která podporuje dynamiku díla, ač některé pasáže se mohou zdát monotónní. Ať už jde o dlouhé popisné části s výkladem o kremaci, nebo dalekosáhlé úvahy o smyslu života a smrti, jež si Kopfrkingl neodpustí ani při oslavě narozenin své dcery, nebo na Štědrý den, kdy se od zabíjení kapra dostane opět ke krematoriu, od krematoria k štedrovečerní večeři a od večeře k Mariině mamince, která teď možná jako přízrak u vánočního stromku zapaluje svíčky. Až na malé výjimky se mluví všude spisovně. Podporuje to zdání o vysokém intelektu a vzdělanosti Karla Kopfrkingla, jenž se zdá být renesančním člověkem a baví ho hudba, umění, sport, ale i procházky se svými nejbližšími. Zároveň však prokazuje zásadní neznalosti a snahu ohýbat realitu, což lze například dokázat tím, že i přes obdrženou informaci o osobě na obraze, který si koupil, ho poté ve svých výkladech vydává za někoho jiného. Jeho „záliba“ v těchto lživých informacích je opravdu velmi zarážející. V knize je poměrně vysoká frekvence opakování stejných vět nebo dokonce celých pasáží, což navozuje dojem monotónnosti, egocentrismu a exhibice, neboť je možno ty samé části číst i třikrát nebo čtyřikrát.

Vyskytuje se velké zastoupení germanismů, vzhledem k době se ani není co divit, Willi Reinke se považuje za Němce, a tak ve většině případů zopakuje po česky vyřčené větě i její německou verzi, aby navodil dojem, že je velmi vzdělaným a také samozřejmě ryzím vyznavačem germánských ideálů. Některé výrazy pochází i ze starých tibetských spisů, hlavně v závěru knihy, kdy dojde k nečekanému shledání: „*Rimpoče, klekl mnich před ním*

v jídelně na koberec, „je čas. Trůn vás čeká. Tibet, naše blažená země, čeká svého velekněze, lid očekává svého vládce. Zde je háv posledního lámy...“ mnich ukázal rukou do prázdna, jako by ukazoval na hvězdy, které jsou v jídelně a není je vidět, „zde je zlatý tegag a tmavočervený šamthav. Zed', která zacláněla váš rozhled, padla. Nebe se otevřelo, nad námi jsou nekonečné hvězdy...“ ukázal na strop... „spasíte svět. Kyab su čivo, kvabgön rimpoče,“ mnich se dotkl čelem země, „vy jste Buddha!“²¹ V neposlední řadě nacházíme v textu původní židovské názvy.

2.1.6 AUTOBIOGRAFICKÉ PRVKY V KNIZE

O Ladislavovi Fuksovi bylo známo, že se jeho životní strasti promítaly do postav jeho knih, vytvářel své odrazy, které měly podobný životní osud, nebo byly nějakým způsobem vyčleněny ze společnosti či snad znamenaly pro společnost hrozbu. Lze se tedy pouze domnívat, že některé autobiografické prvky tyto stránky obsahují, ale některé znaky tomu napovídají.

I v románu *Spalovač mrtvol* vystupuje chlapec, který je na první pohled slabý, zranitelný, zakomplexovaný jedinec, který se rád toulá a vyhledává spíše osamělá místa – Milivoj, syn Karla a Marie Kopfrkinglových. Mladý chlapec si navíc schoval fotku řeznického učně, kterého poznal v boxerském ringu. Jestliže vezmeme v úvahu to, že Ladislav Fuks už od mládí sympatizoval spíše s mužským pohlavím, můžeme se proto domnívat, že i Milivoj v 16 letech něco podobného zjistil a tajil to před svou rodinou. Řeznický učeň ho v knize brával do cukrárny a spíš ho poštvával proti svému otci, protože mu říkal, že se má naučit bránit pro případ, že narazí na Němce. A to se otci samozřejmě nelíbilo. I Ladislav Fuks měl autoritativního otce, a proto je zde paralela Milivoje a autora velmi patrná.

Můžeme si však všimnout i dalších prvků. Karel Kopfrkingl byl vyznavačem italské opery stejně jako autor, měl dokonalý přehled o Praze, což ukázala exkurze na vyhlídkové petřínské věži, odkud Karel dokonale popsal každé zákoutí pražské scenérie. Fuks si liboval ve „vetešnictví“ a hromadění věcí. To ukazují popisné pasáže v panoptiku, které navštívili, kde je velmi detailně popsán prostor, což byla spisovatelova přednost: „*V regálech a almarách vidíte koření na různé nemoce a bolení. Tuhle račte vidět skořici, muškát, šafrán*

²¹ FUKS, Ladislav. *Spalovač mrtvol*. Vydání sedmé, v EMG čtvrté. Praha: Odeon, 2017, s. 136. ISBN 978-80-207-1778-8.

a soudek pepře,“ ukázala majitelka na misky, hrnce, džbánky a prsteny na ruce se jí leskly, „tuhle zase puškvorec, zázvor, síru a zuby vepře. Tuhle je cukr bílý, cukr černý, mýdlo benátské a kmín, tuhle guma, petrolej, kopr vlašský a flašky vín.“²² Ladislav Fuks stejně jako Karel Kopfrkingl mluvil rád a dlouho o sobě, kdybychom z této knihy vynechali „repliky“ Karla Kopfrkingla, moc by toho bez jeho slov nezůstalo. Stejně jako hlavní hrdina a Willi Reinke uměl autor výborně německy.

Pokud jde o psychologickou hru, autor své duševní problémy přenesl na papír. Neustále se opakující pasáže, neustále se opakující postavy navozují pro někoho atmosféru psychiatrické léčebny, nebo alespoň pletou čtenářům hlavy. Závěr knihy je naprostý psychický výstřelek. Co se muselo honit Fuksovi hlavou, když dokázal během pár řádků utnout několika slovy příběh tak, že o sobě lidé začali pochybovat, to asi zůstane navždy záhadou. Nicméně fakt, že dokázal upoutat pozornost davů, je nesporný.

2.2 KRITICKÉ REFLEXE

2.2.1 VLADIMÍR DOSTÁL – MISTROVSTVÍ AŽ PŘÍLIŠ ZJEVNÉ

Kniha *Spalovač mrtvol* se okamžitě po jejím vydání dostala do povědomí čtenářů, a tak je jasné, že ani ohlasy na sebe nenechaly dlouho čekat. Například v roce 1967 ve své stati *Mistrovství až příliš zjevné* zmínil Vladimír Dostál, literární historik a kritik, několik velice zajímavých myšlenek na adresu tohoto díla: *„Jestliže klasikové nechávali na stěně viset pušku jen pro ozdobu a musela-li v závěru vystřelit, vypadají vedle technické propracovanosti Fuksovy málem už trochu praotcovsky staromódně; potomek dovedl totiž jejich zásadu k dokonalosti mnohem složitější a důmyslnější. Každý motiv novely má přesně zaměřený cíl a všechny tři závěrečné zločiny jsou během bezvadně fungujícího děje signalizovány umně rozmístěnými detaily. Dříve než dobrotivý pan Kopfrkingl zavraždí pro nenadálou kariéru manželku a syna, upozorní nás autor na šňůru u ventilátoru v koupelně, na novinové zprávy o sebevraždách, a podrobně nás seznámí s provozem krematoria včetně časového harmonogramu jednotlivých autodafé, železné tyče v koutě spalovny a úvah o tom, lze-li zpopelnit najednou v jedné rakvi dvě mrtvoly. Místa, nástroje, způsoby i kamufláže*

²² FUKS, Ladislav. *Spalovač mrtvol*. Vydání sedmé, v EMG čtvrté. Praha: Odeon, 2017, s. 16. ISBN 978-80-207-1778-8.

*vražd se těší zvláštní zálibě Fuksova antihrdiny dlouho předtím, než v něm sám úmysl uzraje.*²³

Sám však tvrdí, že pointa příběhu je sice výborná, ale literární dokonalost má podle něj dva stupně. Na tom prvním stupni ji obdivujeme, na tom druhém ji ani nezpozorujeme. Těžko říct, co tím chtěl autor této stati naznačit, ale vzhledem k době napsání je jasné, že kniha musela postupem let nějakým způsobem uzrát, aby na ni mohlo být nahlíženo dnešními očima.

2.2.2 JIŘÍ OPELÍK – SPALOVAČ MRTVOL

Český literární kritik Jiří Opelík ve stejném roce zveřejnil rovněž reflexi na toto téma. Zabývá se zde jednak hlavní postavou, tak autorem samotným. Kládí důraz na jednu věc – autorovu laskavost a soucitnost. *„Vrah je zruďný, ale autor mu nedá dojít až na konec zruďnosti.*²⁴ Hlavní hrdina totiž tak nějak uvízl těsně pod vrcholem. Nezískal ani místo šéfa konstrukce nových plynových žároveš, ani nedokončil třetí vraždu, kterou si naplánoval. Autor ho nechal podlehnout těžkému úkolu, který obdržel a z kterého se nakonec nervově zhroutil. Kopfrkingl tak zůstal někde na pomezí vraha a blázna a v tomto meziprostoru jej nechal spočinout sám Fuks.

Opelík se zde zabývá i postavami. Williho přirovnává v ďáblu – tedy ke svědci, který mu ukazuje ráj, pražské německé kasino, tedy místo, které by mělo být vizuálním vzorem pro celý svět. Autor reflexe upozorňuje rovněž na křehké motivy a jistou monotónnost díla. *„Stín skutečné monotónnosti padl v autorově próze na Fuksovu rezonanční metodu – po metodické stránce je Spalovač mrtvol odštěpek Variací pro temnou strunu. Obě knihy se skládají z kontextových detailů: jedna situace, postava, událost stigmatizuje situaci, postavu, událost nadcházející, takže plného významu nabývá každá podrobnost teprve v kontextu celé knihy.*²⁵

Závěrem však dodává, že čím je metoda vyhraněnější, tím je zároveň křehčí a zranitelnější. *„Fuksův postup ohrožuje sám sebe, jakmile všecku tu bizarně nahodilou spojitost mezi dvěma detaily začne převádět na vztah přímočaře kauzální, tak se ztrácí nejen*

²³ DOSTÁL, Vladimír. *Mistrovství až příliš zjevné*. Kulturní tvorba: týdeník pro politiku a kulturu. 1967, roč. 5, č. 47, s. 13. ISSN 0454-5966.

²⁴ OPELÍK, Jiří. *Spalovač mrtvol*. Literární noviny: týdeník Svazu československých spisovatelů. 1967, roč. 16, č. 32, s. 4. ISSN 0459-5203.

²⁵ OPELÍK, Jiří. *Spalovač mrtvol*. Literární noviny: týdeník Svazu československých spisovatelů. 1967, roč. 16, č. 32, s. 4. ISSN 0459-5203.

*dějové napětí, ale i v tomto typu prózy potřebná dějová iracionalita. Nebo začnou detaily pozbývat svébytnosti a neexistují pak v samostatné platnosti, nýbrž pouze jako předzvěst nebo ozvěna detailů jiných.*²⁶

Podle mého názoru ale Fuks moc dobře věděl, jak s těmito detaily nakládat. Právě ona opakovatelnost dějů je pro něj příznačná a je jedním z jeho nejcennějších poznávacích znamení. Ani bych neřekl, že by se zde nějakým způsobem ztrácel význam, protože v knize má vše svoje místo a byť i sebemenší drobnost neslouží pouze jako výplň nebo prostředek natažení textu. Tyto motivy jsou jako vnitřní dílky puzzle – musí zde být nějaká konstrukce, ale bez detailů uvnitř je k ničemu.

2.2.3 OLDŘICH KOSEK – HORROR SPOLEČENSKÝ

Další reflexi z roku 1967 sepsal Oldřich Kosek, jenž se zabývá hlavně otázkou, jak je možná tato proměna laskavého otce od rodiny v chladnokrevného vraha. Podle něj je hlavní příčinou jakási vzorová průměrnost, tedy něco, co bylo využíváno například fašismem. Tedy hlavním důvodem jeho činů je to, že pachatel se nepokládá za viníka, neboť tyto ohavnosti koná v zájmu vyššího dobra a nějakých vyšších cílů. Sám se tedy dokáže obhájit a očistit svou špinavou duši.

Kosek se také věnuje symboličnosti knihy a toho, že se vždy, když má recenzovat nějaké Fuksovo dílo, dostává do úzkých, neboť je zde tolik věcí, na které by rád upozornil, ale zabralo by to spoustu stran a přemítání o životě. Mluví také o „nadprostoru“ díla – tedy že motivy předznamenávají motivy větší, které v budoucnu přijdou, kouř z krematoria signalizuje kouř z koncentračních táborů a další.

Zaujala mě myšlenka na konci této reflexe, kdy autor poznamenává, že se jedná o vrchol Fuksovy tvorby. „... i když *Spalovač mrtvol* je novelou otřesnou, obracející člověka naruby a děsící přes střízlivost, s níž je psána. Mám dojem, že takový otřesný autorský zážitek je neopakovatelný a musí být ve Fuksově tvorbě vyvážen něčím protilehlým, dílem autora vnitřně odlehčujícím.“²⁷ Takový zážitek samozřejmě přišel, ale asi o trochu později.

²⁶ OPELÍK, Jiří. *Spalovač mrtvol*. Literární noviny: týdeník Svazu československých spisovatelů. 1967, roč. 16, č. 32, s. 4. ISSN 0459-5203.

²⁷ KOSEK, Oldřich. *Horror společenský*. Práce: deník Revolučního odborového hnutí. 1967, roč. 23, č. 211, s. 5. ISSN 0231-6374.

2.2.4 PAVEL GRYM – PANA KOPFRKINGLA CESTA KE ZRADĚ

V této kritice mě zaujala jedna poznámka: „*Je to horror, udělaný po domácku, což v tomto případě není výtkou: s mistrným využíváním reálií kreslí Fuks vyšinutého člověka, laskavého vraha, kdysi snad nepříjemného, ale v podstatě neškodného psychopata, který se pod vlivem zruďné ideologie mění v kata.*“²⁸ Dalo by se říci, že tyto „choutky“ se skrývaly v Karlovi Kopfrkinglovi někde hluboko pod slupkou a měl k nim vždycky sklony, ať už se snažil dělat ze sebe spořádaného měšťana nebo ne. Až teprve nový rozměr života, který mu ukázal Willi Reinke, ho postupem času přeměnil ve vraha s nevinnou tváří.

2.2.5 MILAN SUCHOMEL – MEZE METODY

Stať Milana Suchomela z roku 1967 se zabývá zpočátku výběrem přívlastků. Autor zmiňuje vybranost a nadnesenost, tedy netuctovost. Přízviska jako něžná, nebeská, krásná, nadoblačná jsou protkána celou knihou a slouží jako nástroj hlavního hrdiny, který má tendenci nazývat věci tak, že máme pocit, že pochází z jiného světa. Svou lásku k nim dává najevo neustále a navrací se k nim. Jak autor poznamenává, nikdy tyto věci, o nichž takto mluví, už nebudou jiné. Přitom vlastně nakonec zjistíme, že pod označením Lakmé se skrývá poněkud běžnější jméno Marie a pod romanticky laděným Romanem kakofonický Karel. Jde o drobnosti, které ale nelze opomíjet a v porovnání s činy, které budou následovat, působí mírumilovná a láskyplná pojmenování ještě více kontrastně než předtím.

Autor reflexe mluví o obřadnosti, která je součástí knihy, ale nemusí jít jen o akt kremace, jde o jakékoli denní činnosti. I když jde o pouhou snídani nebo oběd, neobejde se Karel bez svých obvyklých pravidel a řádu, jenž je opakován s železnou pravidelností – například čtení novin. Tento princip vtahuje do děje, udržuje čtenáře v napětí. Podle Milana Suchomela dojde v jedenácté kapitole ke zlomu, kdy se Karel Kopfrkingl znenadání vzdá svého rodinného života, což představovalo jeho největší jistotu. Jde o příběh o ztrátě identity a obratu o sto osmdesát stupňů. Ale nepovedl se úplně, jak už víme.

Na závěr mě překvapil názor na celkový dojem z díla: „*Slabost díla je v tom, že úděs z reálnosti toho, co se událo, co se mohlo a může udát, nepřichází. Úděs z mechanismu a automatismu v dějinách je zahrán mírou mechanizace a automatizace slovesného postupu.*

²⁸ GRYM, Pavel. *Pana Kopfrkingla cesta ke zradě*. Lidová demokracie. 1967, roč. 23, č. 221, s. 5. ISSN 0323-1143.

Kdo by se hororu bál, víme-li, že jsme na exkurzi v podniku, který ho produkuje, který je na to zařízen. ²⁹ Podle mého názoru tento fakt vůbec není slabou stránkou díla. Skrývá se v něm právě ta absurdita a prostředí krematoria se zdá být pro Fuksův nápad jako stvořené. Byl to zkrátka mistr svého řemesla, i když pro mnohé dodnes nepochopen.

---

²⁹ SUCHOMEL, Milan. *Meze metody*. Host do domu: měsíčník pro literaturu, umění a kritiku. 1967, roč. 14, č. 10, s. 63-64.

3 KŘIŠŤÁLOVÝ PANTOFLÍČEK

3.1 ANALÝZA TEXTU

3.1.1 TÉMA KNIHY

„Miloval jsem život a pro jeho krásu šel jsem do pole. Miloval jsem vás, lidé, a byl jsem šťasten, když jste mou lásku opětovali, a trpěl jsem, když jste mi nerozuměli. Komu jsem ublížil, odpusťte mi, koho jsem potěšil, zapomeňte. Ať smutek nikdy nepatří k mému jménu...Žil jsem pro radost, umírám pro radost a byla by to křivda, kdybyste mi na hrob postavili anděla žalu.“³⁰

Od známého trháku v podobě Spalovače mrtvol se přesouváme trochu někam jinam. Kniha Křišťálový pantoflíček se svým obsahem a náladou liší od mnoha dalších, které Ladislav Fuks během svého života napsal. Lze ji zařadit do pozdnější autorovy tvorby, byla vydána až v roce 1978, tedy o více než 10 let po Spalovači mrtvol. Nenajdeme zde židovskou tematiku, ani výpravy do nitra spisovatelova života, či snad jeho oblíbené hraní si s lidskou myslí a zdánlivě chaotické popisování skutečnosti. Autor vytvořil autoportrét postavy doby komunistické – Julia Fučíka, národního hrdiny, který byl za své činy popraven nacisty za účast v odboji proti nim. Příběh knihy však nelíčí celý jeho život. Ladislav se zaměřil pouze na jeho dětství a dospívání, příběh utíná v roce 1921, kdy je Juliovi 18 let.

3.1.2 NÁSTIN DĚJE

Příběh nás zavádí do hospody U Fleků v Praze, kde sedí Juliov otec Karel se svými přáteli a od jistého starce odkoupí pouzdro s kružítky, prý pro syna. Ten se mu skutečně

---

³⁰ FUKS, Ladislav. *Křišťálový pantoflíček*. Praha: Československý spisovatel, 1978, s. 7.

narodí. „*Je to kluk a bude inženýr.*“³¹ Dostane jméno po svém strýčkovi, který je vojenským kapelníkem a skladatelem, Julius. Rodiče nejprve mají strach, neboť nevydá ani hlásku, po pár měsících se však rozmluví a tím začíná jeho životní pout’.

Už od mala je velmi nadaným dítětem, dostává roli u paní Koldinské v divadle, kde jsou z něj všichni naprosto okouzleni. Roli v představení s názvem Křišťálový pantoflíček aneb Princezna Popelka přijímá s úžasem a sklídí obrovský aplaus. Následně dostává další angažmá a stává se hvězdou.

Brzy se mu narodí sestřička Libuška, začíná si všimnout knih doma na polici a rodičům se svěřuje, že by už rád uměl číst knížky od Boženy Němcové, Karla Hynka Máchy, Svatopluka Čecha a mnohé další. Otec by z něj rád měl v dospělosti inženýra, a tak ho zavádí do tajů továrny, kde pracuje. Mimo to ještě hraje v divadle, musí stíhat dvě práce najednou, aby uživil rodinu. Maminka šije na stroji oblečení a stará se o malou dcerku. Jsou také pozváni k paní Koldinské na večeři, kde se ostře probírají poměry ve společnosti, národní socialismus a padají různé názory na to, které vrstvy společnosti divadlo navštěvují a které ne: „*No, ‘silnější pán poblíž čela stolu se naklonil k popelníčku, aby si sklepl doutník, mně se jedná, s dovolením, jenom o to, aby se smíchovské divadlo nesnížilo u českých měšťanských rodin, které sociální demokraty v přílišné lásce nemají, neboť v nich vidí buřiče.*“³² Paní Koldinská se loučí s divadelním spolkem a nahrazuje ji paní Švandová.

Malý Julia se se sestrou a rodiči přestěhuje do nového bytu na Plzeňské třídě na Smíchově a začíná navštěvovat školní lavici. Poznává zde nové kamarády, například Šulce, Wagnera, Barvíře, Cibulku, Petráka a další. Prožívají spolu různé denní radosti a strasti, například se domlouvají na Podskaláky, se kterými mají různé spory a potyčky. Julius se dobře učí, matematika mu moc nejde a tělesná výchova mu dělá značné problémy. „*Nepřeskočí ani koníčka.*“³³ Má však velmi rád knihy a se svou sestrou čte Staré pověsti české od Aloise Jiráska a zasvěcuje ji do naší historie. Dostává další roli v představení Malý Lord, tentokrát dokonce hlavní, hraje právě hrdinu této veselohry.

Otec Karel dostává nabídku angažmá v divadle v Plzni: „*Můžu získat angažmá v Plzni, ‘řekl Karel, ‘u plzeňského divadla. Celé, které by nás uživilo, takže bych nemusil dělat v továrně. Takže bych z Ringhoffrovky šel... ‘ Na zahradě vystřídala písničku o kovárně jiná, byla to taková směs různých písniček a sál zpíval. Kde je sládek, tam je mládek, tam je taky pivo – pivovárek... A Karel pohlédl na své druhy a redaktora, zavrtěl hlavou a vážně*

³¹ FUKS, Ladislav. *Křišťálový pantoflíček*. Praha: Československý spisovatel, 1978, s. 17.

³² FUKS, Ladislav. *Křišťálový pantoflíček*. Praha: Československý spisovatel, 1978, s. 56.

³³ FUKS, Ladislav. *Křišťálový pantoflíček*. Praha: Československý spisovatel, 1978, s. 65.

*dodal: ‚Já se tý Plzně nevzdám. Je to velká příležitost. Ale v rodině...v rodině to bude...oříšek.‘ A tak tomu skutečně bylo.*³⁴ Nejprve jede do Plzně sám, aby „zmapoval terén“ a přespává na Doubravce u svých známých, kteří mají volný pokoj v podkroví, kde nikdo nebydlí. Matka s Julou mezitím odjíždějí s pány Baumannem a Mečířem do Berlína do divadla Deutsche Hof, kde se hraje opět představení Malý lord, kde Julius ztvárňuje roli Cedrika, za což obdrží spoustu dáreků a pozorností, včetně krásné mramorové sošky Thálie: *‚Je to jedna z múz a múzy chrání umění,‘ řekl pan Baumann, ‚Tohle je Thália. Přináší harmonii a klid a domov novým osadníkům. Někde si ji doma postav na stolec nebo skříňku.*³⁵

Karel zatím zařizuje v Plzni bydlení. Od Vendelína Budila, ředitele Českého městského divadla, dostane informaci o bytě v Havlíčkově ulici. Paní domu byla stará dáma, Kote Katy Catene von Wassermühlstab: *‚Uprostřed pokoje plného zrcadel, porcelánových váz, starého nábytku a koberců, seděla v obrovském křesle dáma. Dáma v dlouhých černých šatech se sametkou, zavěšeným lorňonem a s vizitkou v ruce, na klíně výšivku, na nízkém stolečku vějíř, stříbrný zvonek a klubko. Za ní na zdi mnoho obrazů a mezi nimi tři velké barevné podobizny. Jedna představovala nějakého plukovníka a měla přes roh černou pásku. Druhá byla portrétem následníka trůnu arcivévody Františka Ferdinanda d’Este a třetí císaře Františka Josefa. Karel se uklonil a dáma zdvihla lorňon.*³⁶ Na svůj původ mluví velice dobře česky a má strach z toho, že budou děti dělat po domě nepořádek a hluk. Karlovi se byt v přízemí moc líbí: *‚Beru to,‘ řekl vyděšené Fany, ‚beru. Zítřka si dovolím přinést paní von Wassermühlstab čínži na první měsíc.*³⁷

Po příjezdu do Prahy poví noviny rodině. Zatímco malá Libuška je nadšená, že pojedou stěhovacím autem, Julius je z této zprávy zničen, nechce se mu z Prahy, kde má kamarády, divadlo a zázemí. S Wagnerem se již domluvili, že budou pořádat loutková divadla pro veřejnost. Sepsali spolu několik her, například O Začarováném pivovaru, O Zlámaném kole, O Obří panně a mnoho jiných. Otec je však neoblomný, nechce se svého angažmá vzdát, a tak se na konci školního roku přestěhují.

Po nastěhování všech věcí do nového bytu se jdou představit paní domu von Wassermühlstab: *‚Tak přijeli,‘ řekla rozechvěle a neznatelně kývla jako na přivítání. Pak řekla: ‚To už stačili rozestavit nábytek?‘ Karel řekl, že ho mají v předsínce a že dnes*

³⁴ FUKS, Ladislav. *Křišťálový pantoflíček*. Praha: Československý spisovatel, 1978, s. 77.

³⁵ FUKS, Ladislav. *Křišťálový pantoflíček*. Praha: Československý spisovatel, 1978, s. 95.

³⁶ FUKS, Ladislav. *Křišťálový pantoflíček*. Praha: Československý spisovatel, 1978, s. 97-98.

³⁷ FUKS, Ladislav. *Křišťálový pantoflíček*. Praha: Československý spisovatel, 1978, s. 100.

přichystá jen lůžka, aby bylo kde spát, a pár kousků nádobí na sporák. Cesta z Prahy trvala půl dne. „Stěhování je vždycky zlé. Lidi by se stěhovat neměli. My to zažili jen jednou. Überzídung is ein Malér. Nach dem Wandern muss man schlafn.“ „Bude se spát dobře,“ řekl Karel, „děti jistě usnou jako doma.“³⁸ Poté se Karel ještě optá, zda si může zvelebit zahrádku, která byla pokryta zeleným plevelem, což později ocení i mladý Julius.

Ten dělá zkoušky na „reálku“ a začíná si na Plzeň zvykat. I zde hraje v divadle a objevuje se na plakátech. Vzpomíná na Prahu a lidi, které tam měl ve velké oblibě, a posílá jim pohledy. Jeho nový domov se mění v idylické místo. Bohužel ne nadlouho: „*Bujná zahrádka za domem učila chlapce milovat přírodu, slunce, kterého tu nebylo moc, nýbrž spíš jen takový zelený stínek, a začínal mít rád takový ten život, ten život, jak tu zpívali ptáčci, a svět, který je krásný, a přitom se docela těšil i na svou novou školu, na reálku, kam měl po prázdninách jít...to vše začínal mít rád a netušil, jak čas rychle běží k svému strašlivému naplnění. Netušil to ani otec, a ani matka. Netušil to nikdo.*“³⁹ V Sarajevu je totiž spáchán atentát na arcivévodu a následníka trůnu Františka Ferdinanda d’Este a jeho ženu. Svět se dává do pohybu.

Julius dostává nápad vystříhovat si různé novinové články a pročítá si je, aby jim porozuměl. Náhle je však vyhlášena mobilizace: „*‘A my ty Srbáky čepicema utlučem,’ opakoval chlapec rozjařeně... a v tom se stalo něco strašného. U otcových rtů náhle vystala hluboká, tvrdá vráska, jeho čelo zrudlo, a než se kdo nadál, praštil chlapce do tváře. Než se kdo nadál, ležel chlapec na zemi. ‘Já ti dám, ty Srbáky.’ Vykřikl otec svým silným hlasem, ‘takhle se mluví?’ ‘Kristepane, nech ho,’ vykřikla matka, ‘on přece za to nemůže.’ Ale Karel už chytil sako, nechal pivo na stole, i talíře pro nedělní oběd, a aniž pohlédl na synka, ženu a plačící Líbu, vyrazil ze dveří.*“⁴⁰ Otec Karel naštěstí na frontu nemusí, nechá si vystavit od lékaře potvrzení, že má problémy s játry. Válka se však rozrůstá, je to teprve začátek.

Mezitím začínají chlapec a jeho sestra chodit do školy. Líba se svěřuje bratrovi, že by se stala ráda učitelkou. Julia napadlo, že si bude psát vlastní časopis: „*Za další dva měsíce zahrádku pokryl sníh, a tehdy, kolem vánoc, vytrhl Jula z jednoho školního sešitu jeden dvojlist a na první stránku namaloval větším okrasným písmem červenomodrý nápis ‘Slovan’.* A pod to připsal černou tužkou *‘Vychází jedenkrát týdně’* a do levého horního rohu

³⁸ FUKS, Ladislav. *Křišťálový pantoflíček*. Praha: Československý spisovatel, 1978, s. 106.

³⁹ FUKS, Ladislav. *Křišťálový pantoflíček*. Praha: Československý spisovatel, 1978, s. 109-110.

⁴⁰ FUKS, Ladislav. *Křišťálový pantoflíček*. Praha: Československý spisovatel, 1978, s. 115-116.

červeně připsal: „Číslo 1“.⁴¹ Sepíše několik stránek a přidává i úryvky z básní. Zřizuje i předplatné na tyto časopisy a tím začíná jeho žurnalistická dráha.

„Bud’ tam, kde bídným vchází hvězda spásy.

O, vyslyš vlídně prosbu horoucí:

Bud’ tam, o Pane,

kde slza lidu ztýraného kane!⁴²

Otce jednoho dne hledají v divadle četníci, a tak se schová. Aby nemusel narukovat, začne pracovat ve Škodovce. Tak se vrátí do zajetých kolejí, neboť podobně střídal práci v továrně s divadlem i v Praze. Válka je v plném proudu a jídla kvapem ubývá. Julia začne opět vydávat časopis, tentokrát pod názvem Veselá mysl, a vybírá vyšší předplatné. Poté sourozence však napadá jiná věc, a to, že budou dělat poslíčky na nádraží a nosit lidem kufry, když přijedou do Plzně, a snášet jim je do haly po schodech: „*‘Chlapče, nepomohl bys mi s kufrem?’ Za chvíli už Julia svíral kufř a vlekl jej před nádraží. Libuška cupala za ním vedle paní a už se zas usmívala. Jako sluníčko. ,Tadyhle k té drožce,‘ ukázala paní a Julia postavil kufř k drožce a kočí se ho chopil. Chlapec na kočího chvíli vyjeveně hleděl a pak se obrátil k Libě, jako by u ní hledal odpověď na nějakou nevyřešenou otázku. ,Tu máš,‘ paní sáhla do kabelky a podala chlapci peníz a Julia se vzpamatoval. Poděkoval a s penízkem v dlani hleděl, jak paní nasedá ....*“⁴³ Za našetřené peníze nakoupí základní suroviny do domácnosti, aby nemuseli trpět hlady, a pečlivě je schovají. Zanedlouho obdrží rodina Fučíkových zprávu, že ve věku 44 let zemřel Karlův bratr – Julius Fučík.

Ve škole je vyhlášen státní smutek za zesnulého císaře Františka Josefa a třídní učitel pronáší projev za tohoto významného člověka. Děti musí jít s pravdou ven a odtajnit zásoby, které jim zprostředkoval Juliův spolužák Burian. Rodiče jsou dojatí, ale děti s nošením kufrů musí skoncovat: „*Možná, že byste tím brali chleba někomu, kdo je ještě mnohem potřebnější.*“⁴⁴ Školy jsou zavřené, jsou vyhlášeny uhelné prázdniny a noviny hlásí, že je revoluce v Rusku a že car Mikuláš II. odstoupil ze své funkce.

Fučíkovým se narodí další potomek, malá Věruška, a protože je maminka ještě zesláblá, musí Julius jít čekat do fronty na potraviny místo ní. Jídla však znatelně ubývá, vše

⁴¹ FUKS, Ladislav. *Křišťálový pantoflíček*. Praha: Československý spisovatel, 1978, s. 123.

⁴² FUKS, Ladislav. *Křišťálový pantoflíček*. Praha: Československý spisovatel, 1978, s. 124.

⁴³ FUKS, Ladislav. *Křišťálový pantoflíček*. Praha: Československý spisovatel, 1978, s. 132-133.

⁴⁴ FUKS, Ladislav. *Křišťálový pantoflíček*. Praha: Československý spisovatel, 1978, s. 145.

se posílá na frontu: „*J sme tu od rána, pomalu od noci, tak nám dejte aspoň nějaký potvrzení na přednost na zítřek,*“ vykřikl někdo a fronta vřela, hýbala se a pískala... a strážníci se pomalu a klidně blížili. A pekař náhle bleskurychle zmizel v krámě. Ale v mžiku byl už zas venku na schůdku a svíral krabičku s razítkem. „*Nastavte ruce, ruce,*“ zvolal... „*ruce,*“ a pak začal dávat razítka na dlaně.⁴⁵ Otec odjíždí se synem na venkov, kde mění suroviny za cennosti, obrazy, oblečení a jiné. Tam však nepochodí a domů se vrací s prázdnou. Julia to velmi trápí, možná více než otec. Po jedné příhodě se stařenkou, kterou napadli jezdci na koních, a rozlitym mlékem na silnici si uvědomil, že spousta lidí o těchto incidentech vůbec neví, ale vědět by se o tom mělo: „*Byli to gangsteři,*“ vyrazil hoch a pomyslí si, že by ten nový časopis mohl dávat číst i některým svým spolužákům. „*Gangsteři,*“ kývl otec, „*ano, byli to gangsteři. Však je taky,*“ řekl, „*válka.*“⁴⁶

Otec musí zanechat divadla, neboť se v závodě začíná pracovat dvanáct hodin denně. Syn se musí omluvit pro nevolnost ve škole, aby mohl Karlovi přinést oběd. Zaměstnanci Škodovky se zde srocují a hovoří o současném dění ve světě a o Rakousku: „*Jednou se zvítězí a v továrnách se vše rodí...*“⁴⁷ Druhý den ve škole se zameškané hodiny řeší pod dohledem ředitele Řeřábka. Julius je vyzván k tomu, aby řekl, kde skutečně byl: „*Máme doma, pane řediteli, malou sestřičku a nemá co jíst. Já taky musím chodit do front, protože kdybych nechodil, tak umře. Její život...*“ a náhle, aniž věděl jak, řekl: „*je cennější než jedna... vynechaná škola.*“⁴⁸ Po těchto slovech vybuchne prachárna na Bolevci a zahyne čtyři sta lidí: „*Ale kdo to zavínil,*“ zvolal hoch, když přišel po školní mši domů, „*kdo to zavínil, noviny nepíší ani dnes!*“ „*Tím to končí,*“ odvětil otec. „*Vstupujem do stávek a demonstrací.*“⁴⁹ A taky ano, o měsíc později je vyhlášena dělnická generální stávka, která se však nezdaří. Nezdaří se ani žně a tak se lidé musí spoléhat na sběr lesních plodů, hub a jiných plodin. Po prázdninách nastupuje Julius do čtvrté třídy. Po dalších světových událostech se konečně lidé dočkají: „*A pak přišel den, kdy se otec vrátil z továrny ve slavnostní náladě.*“ „*Přišla zpráva,*“ řekl v kuchyni, „*že v Rusku vyhlásili Dekret o půdě a míru.*“⁵⁰

Julius si zakládá deník a stává se členem dělnicko-studentského výboru. Nesmějí se však srocovat ve škole a tak se scházejí v parku nebo ve Smetanových sadech. Prvomájový

⁴⁵ FUKS, Ladislav. *Křišťálový pantoflíček*. Praha: Československý spisovatel, 1978, s. 151.

⁴⁶ FUKS, Ladislav. *Křišťálový pantoflíček*. Praha: Československý spisovatel, 1978, s. 153-154.

⁴⁷ FUKS, Ladislav. *Křišťálový pantoflíček*. Praha: Československý spisovatel, 1978, s. 162.

⁴⁸ FUKS, Ladislav. *Křišťálový pantoflíček*. Praha: Československý spisovatel, 1978, s. 164.

⁴⁹ FUKS, Ladislav. *Křišťálový pantoflíček*. Praha: Československý spisovatel, 1978, s. 166.

⁵⁰ FUKS, Ladislav. *Křišťálový pantoflíček*. Praha: Československý spisovatel, 1978, s. 175.

průvod mají od ředitele zakázaný, ale stejně se ho většina zúčastní a ještě si dovedou vymyslet chytré výmluvy, takže nejsou nijak potrestáni. V červnu se schází u Fučíků dělníci ze Škodovky. V Rumburku totiž dochází ke vzpouře a tři vůdci z Plzně jsou odsouzeni k smrti: „*Vodičkovy a Nohovy znám dvacet let,‘ řekl Drábek. ‚S tatínkama jsem slavil v Pekle Silvestra na začátku století, to tenkrát bylo Stankovi pět let, letos by mu bylo třiadvacet. Kristepane,‘ zavrtěl hlavou, ‚jestlipak by nás bylo tenkrát napadlo, co se za osmnáct let stane. Že tehdy pětiletý hoch bude dneska zastřelen. Takovýhle peklo jsme snad od tý bělohorský bitvy nezažili.‘*“⁵¹ Dál se baví o revolucích a situaci na frontách a v jiných koutech Evropy a světa.

Zraky mladých „výborářů“ spatří strašlivou událost. Vydávají se do Koterovské ulice, kde probíhaly předtím demonstrace. Po příjezdu vojáků v nákladních autech, kteří vykládají a nakládají zboží, dojde k několika výstřelům a „odnese“ to několik nevinných dětských tváří, které dost dobře možná ještě nikdy neviděly chleba: „*...a na ulici jako by padl stín. Pak zahřměl hlas další, hlas břitký, ostrý, a... v pláč zděšených děti padla první salva. Z domů vyběhli lidé. Muži a ženy, starci a stařeny... a ve strašném hluku, křiku a dunění nastal zmatek. A pak nákladní auto zmizelo a zmizelo i to druhé a Koterovská ulice náhle ztichla. A pak se ozvaly první výkřiky... Julia, Soukup a Burian doběhli a zkameněli. Na dlažbě leželo pět zkrvavených tělíček. Ležela na dlažbě bezmocně, nehybně, strnule a kolem nich byly kaluže krve.*“⁵² Celou cestu zpět si vyčítají, že raději neběželi domů, hrůza, kterou právě viděli, jim spíše připomíná nějaký zlý sen a chtějí se co nejdříve probudit, neboť neohleduplnost tehdejší doby nemá nic společného se solidaritou a pomoci bližnímu svému. Za bochník chleba pět malých ubohých životů. „*... a pak se na Plzeň snesla nejkrutější noc. Nejkrutější noc, po níž se mohlo už jen rozednívat.*“⁵³

Julius chce do deníku opsat řeč jednoho z poslanců v rakouském parlamentu. Ale kamarád Štika mu poradí, aby tam psal jen věci, které v novinách nebudou a které zná jen on sám, například výpisky z knih. Zanedlouho umírá majitelka domu, Kote Katy von Wassermühlstab: „*Konce se už doopravdy nedočkala. Ale snad je to tak pro ni lepší.*“⁵⁴

V závěru knihy Julius rekapituluje svůj dosavadní život, vzpomíná na lidi, co měl rád v Praze, i na události, které se mu přihodily a které zažil. Příběh končí rozhovorem dvou sourozenců. „*Ale kdepak, žádný sen. Představ si, co se mi zdálo. Jednou jsme v továrně*

⁵¹ FUKS, Ladislav. *Křišťálový pantoflíček*. Praha: Československý spisovatel, 1978, s. 181.

⁵² FUKS, Ladislav. *Křišťálový pantoflíček*. Praha: Československý spisovatel, 1978, s. 187.

⁵³ FUKS, Ladislav. *Křišťálový pantoflíček*. Praha: Československý spisovatel, 1978, s. 189.

⁵⁴ FUKS, Ladislav. *Křišťálový pantoflíček*. Praha: Československý spisovatel, 1978, s. 195.

mluvili, jak jsou drahé boty a že se dnes dělají z papíru. A mně se ti zdálo... no prostě o Popelce... a jejím křišťálovém pantoflíčku.“⁵⁵ Autor následně zmiňuje faktografii dalších let. „*V roce 1921 na plzeňské reálce maturoval a tím začal jeho dospělý život.*“⁵⁶ Konec knihy jistě vybízí k pokračování, které ale nikdy nepřišlo.

3.1.3 POSTAVY

Julius Fučík už byl v předchozí kapitole popsán jako inteligentní malý chlapec, který má velký přehled o světě kolem něj. Navíc je velice nadaný a šikovný, má herecký talent a v neposlední řadě i umělecké „střevo“, které mu umožní vydávat časopisy, psát deníky. Příběh je samozřejmě značně zkreslený viděním světa dětskýma očima, neboť kdybychom uvažovali o postavě Julia Fučíka jako celku, měli bychom před sebou úplně jiný obraz. Ale tohle možná autor chtěl, a proto nenechal v knize hlavního hrdinu dožít se ani ne dvaceti let.

Pokud jde o otce Karla, dozvídáme se o něm, že hraje v divadle a zároveň pracuje v továrně. Je vzorným otcem tří dětí, milujícím manželem, který dělá vše proto, aby jeho rodina netrpěla hladem a měla co na sebe. Jaká to paralela s Karlem Kopfrkinglem, že? Na rozdíl od něj se ale nepromění v šíleného vraha, který myslí jen na svůj vlastní blahobyt. Může se zdát, že bylo trochu kruté vzít synovi kamarády, divadlo, školu a jiné věci, nakonec se vše v dobré obrátilo a chlapec si v Plzni zvykl a oblíbil si ji. Tedy alespoň na těchto stránkách, jeho další život už je poté zcela jiný příběh.

Marie Fučíková ztvárňuje v příběhu prototyp milující manželky a matky, je zvláštní, že si Ladislav Fuks vybral pro další rodinnou idylku opět jména rodičů Karel a Marie. Pracuje jako švadlena a v knize často usměrňuje situace, vychovává své děti k tomu, aby byly pilné, pořádné a hodně jedly, a svému manželovi je oporou. Ke konci díla se její role vytrácí a dostává se do popředí už jen samotný Julius.

Sestra Libuška je Juliovým odvěkým společníkem, hodnou sestřičkou, která se učí po boku svého staršího bratra poznávat nové věci a díky tomu, že má tak inteligentního parťáka, má v porovnání se svými vrstevníky náskok a postupem času ji bratr bere jako sobě rovnou, jak věkově, tak rozumově. Pomáhá mu s jeho nápady a roste z ní velmi chytrá mladá dívka.

⁵⁵ FUKS, Ladislav. *Křišťálový pantoflíček*. Praha: Československý spisovatel, 1978, s. 200.

⁵⁶ FUKS, Ladislav. *Křišťálový pantoflíček*. Praha: Československý spisovatel, 1978, s. 201.

Další postavy v knize už jsou spíše vedlejší. Jde například o malou Věrušku, jež neřekla během příběhu ani slovo a je vždy pouze zmíněna. Dále pak paní Koldinská, díky které získá Jula angažmá v divadle, poté paní domu von Wassermühlstab, stará dáma se sametkou a výšivkou v černých šatech, pánové Baumann a Mečír, díky nimž si Julius zahrál v berlínském divadle, a mnoho jiných. Autor zmiňuje Juliovy kamarády, jak v Praze (Wagnera, Šulce, Barvíře,...), tak v Plzni (Soukupa, Štiku, Buriana,...), přátele jeho otce Karla z hospody či z plzeňských závodů, zaměstnance divadel a v neposlední řadě školní profesory a ředitele, zvláště poté profesora Pleskota a ředitele Řeřábka, jehož příliš v lásce neměl.

I v této knize se objevují postavy beze jmen, které prochází scénami jako stíny a nedají se moc nikam zařadit: *„Právě šla kolem nějaká matróna v jarním kožíšku a v krajkách, které se jí bělaly v rozhaleném límci, a mladší švihák s cvikrem a v slamáku, bylo vskutku teplo, jaro začínalo, a užasle se otočili, co se to tu na chodníku děje. „Nezdá se jim tohle tady před tím krámem divný,“ řekla matróna, „das war wohl sein Vater. Klanět se otci na ulici před krámem a říkat mu rukulíbám?“ „Das wolln zi wissn,“ odušil švihák, „lidi v Praze už nevědí, co kratochvíli dělat.“*⁵⁷ Otázkou samozřejmě nadále zůstává, jakou zde mají funkci, jsou pouze vyplňujícím prostorem, který dává čtenáři možnost si chvíli oddechnout od hlavní dějové linky? Nebo nám nabízejí pohled na tehdejší společnost, odtajňují lidskou hloupost, či snad jen představují tehdejší módu?

3.1.4 PROSTŘEDÍ

Příběh nás zavádí do různých míst, která byla součástí života této pražsko-plzeňské rodiny. Ocitáme se v hospodě U Fleků, kde hraje hudba, štamgasti popíjí pivo z püllitrů a mluví se o politice, o budoucnosti potomků, kladou se filozofické otázky a objevují se postavy žebráků, potulných starců, studentů z umělecké školy, nebo slečny za sklem: *„Vedle vchodu stála velká skleněná skříň a v ní seděla žena v dlouhých rozpuštěných vlasech a ve zlato-fialových šatech. Pomalu otáčela hlavou zprava doleva a obráceně a jemnými žlutými rukama jezdila po malinkém kulatém stolku, který měla nad klínem. V té skleněné skříni*

⁵⁷ FUKS, Ladislav. *Křišťálový pantoflíček*. Praha: Československý spisovatel, 1978, s. 29.

*s těmi pohyby a spleť jako z alabastru nebo z parafínu vypadala tak trochu jako mechanická loutka z panoptika.*⁵⁸

Dále jsme součástí obytných prostorů, které Ladislav Fuks opět s bravurou popisuje, ať už jsou to dva byty na Smíchově v Praze, nebo byt v přízemí v Havlíčkově ulici se zahradou. Školní prostředí se stává našim domovem v několika pasážích příběhu, ale velkou pozornost mu autor nevěnuje, tedy alespoň interiéru ne. Dočteme se také o prostorách divadelních, kde malý Julius i jeho otec hrají. Ty rovněž nejsou nějak bohatě popsány, ale k jejich životu neodmyslitelně patří. Spolu s Juliem navštívíme Škodovy závody v Plzni, kam otci přináší oběd, autor vylíčil prostředí plné tvrdé dřiny bez jídla, kde dělníci pracují až třináct hodin denně bez ohledu na zdravotní stav.

Na rozdíl od Spalovače mrtvol se zde autor nenechává unést někdy až monotónními popisnými pasážemi, jako například v krematoriu či panoptiku. Prostorů jsou různorodější a čtenářům se otvírá větší prostor pro fantazii.

3.1.5 KOMPOZICE DÍLA

Kniha je řazena chronologicky od narození malého Julia až do jeho 18. narozenin. Občas spisovatel vloží do děje nějaký příběh z dob minulých, ale jinak se drží časové linky a nezabíhá do jiných pásem. Popisné pasáže se střídají s dynamickými, které oživují příběh a dodávají mu spád. Například když se Julius učil balancovat v prádelním bubnu, aby se mu role v Křišťálovém pantoflíčku vyvedla, nebo když vybuchla továrna na Bolevci. Scéna, kdy zavraždí pět malých dětí, nahání čtenáři strach a stává se nepřímo jednou z obětí útoku, protože autor vylíčil situaci tak dokonale, že se člověk ocitá v Koterovské ulici a přihlíží tomu krutému činu, kterého se vojáci dopustili. Při demonstracích nebo čekání ve frontě na chleba je najednou součástí davu, aniž by to předtím sám chtěl.

Autor se snaží vždy pojmenovat určité časové období a provede výčet událostí, které se udály, tím se kniha stává dokumentárním průvodcem tehdejší dobou a člověk si alespoň uvědomí, jak těžké časy tehdy obyčejní lidé zažívali. Časy, kdy i krajíc chleba byl vzácností a kdy maso a mléko bylo přežitkem. Nebraly se ohledy na nic a na nikoho, vše se posílalo do války, na fronty a do nemocnic.

⁵⁸ FUKS, Ladislav. *Křišťálový pantoflíček*. Praha: Československý spisovatel, 1978, s. 9.

Knihu obohacují fotografie ze života Julia Fučíka a jeho rodiny, což podporuje autentičnost, ač pravý životopis to určitě není. Jde spíše o idylické vyličení života mladého chlapce na začátku 20. století, který se snaží zjistit, jak to v životě chodí. A podle mého názoru to i zjistil.

3.1.6 JAZYK

Jazyk knihy je velmi „čtivý“. Co se týče češtiny, je většinou spisovná, v přímých řečech hovorová, někdy se vyskytují knižní výrazy a vulgarismy. Autor se snažil přiblížit dobu, tudíž se zde čtenář setkává s onikáním, a to hlavně u paní Koldinské a paní domácí: „*‘Mají zájem o pronájem přízemí?’ ‘pronesla dost dobrou češtinou. ,Ano, milostpaní. Stěhují se z Prahy do Plzně. Pan ředitel divadla Budil mě laskavě doporučil...’ ,Voni se s ním znají?’ zeptala se dáma a znovu zdvihla lorňon. Byl zlatý a zlatý byl i řetízek, na němž visel.*“⁵⁹

Vyskytuje se zde poměrně velké zastoupení germanismů, což už jsme měli možnost vidět ve Spalovači mrtvol. Tentokrát ale autor opomněl v některých případech správný pravopis německých slov a napsal je tak, jak se vyslovují: „*‘Mein Gott, ‘ ještě s větším zájmem řekla dáma, ,voni jsou Šaušpílr?’*“⁶⁰ Paní Koldinská zase s oblibou používala zvolací citoslovce: „*‘Jémeny, ‘ zvolala paní Koldinská, ,ty umíš hezky zdravít, žasnu.*“⁶¹ V dětské mluvě se občas objeví nějaká zdobnělina nebo citoslovce výkřiku, zvolání, radosti a jiné.

Křišťálový pantoflíček tedy budí dojem dětské knížky, která se postupem času mění v revoluční dílo. A tím, jak se mění hrdinovy postoje, vyvíjí se i jazyk, kterým hovoří. A vývoj mladíka v silného dospělého člověka je dost možná to, co Ladislav Fuks zamýšlel touto již dávno zapadlou epizodou českých dějin.

⁵⁹ FUKS, Ladislav. *Křišťálový pantoflíček*. Praha: Československý spisovatel, 1978, s. 98.

⁶⁰ FUKS, Ladislav. *Křišťálový pantoflíček*. Praha: Československý spisovatel, 1978, s. 98.

⁶¹ FUKS, Ladislav. *Křišťálový pantoflíček*. Praha: Československý spisovatel, 1978, s. 30.

3.2 KRITICKÉ REFLEXE

3.2.1 ŠTĚPÁN VLAŠÍN – KNIHA O MLÁDÍ A ZRÁNÍ

Na toto téma vybírám jen několik málo ohlasů, neboť ve své doma zkrátka nebyla kniha takovým trhákem, jakým byl Spalovač mrtvol v letech sedmdesátých. Byla chápána tak, jak byla, a proto se zřejmě nevěnovala taková pozornost rádobý dětské knížce s motivy mladého Julia Fučíka.

Štěpán Vlašín příhodně nazval kratičkou glosu, napsanou v roce 1979, *Kniha o mládí a zrání*. Nápad s tímto titulkem je velmi zdařilý a vystihuje podstatu díla. Kladné hodnocení doplnil tím, že Fuks rozhodně nechtěl psát faktografickou nebo psychologickou studii, ale spíše knihu o formování mladého chlapce všemi možnými směry a do všech možných podob. Podotkl, že hlavní hrdina vyrůstal skromně, s pokorou a obrovským přehledem v mnoha odvětvích. Ona bezprostřednost, s kterou je kniha psaná, určitě přiblíží dětský svět nejen stejně starým, ale také rodičům a prarodičům, neboť každý si v příběhu přijde na své.

3.2.2 ZDENĚK HEŘMAN – FUKSŮV MLADÝ FUČÍK

Literární kritik Zdeněk Heřman vzpomíná, že Ladislav Fuks knihu napsal při příležitosti výročí 35. výročí úmrtí hlavního protagonisty a 75. výročí jeho narození. Podle něj uměl Ladislav Fuks pracovat s fakty a obdrženým materiálem a navodit tím příslušnou atmosféru, která je velmi působivá. Hrál si s dychtivostí malého kluka, zvědavostí při ztvárňování dětských her a jeho neobvyklým rozhledem.

„A ještě jedna jiná atmosféra z knížky vane: Praha z počátku století a pak i Plzeň se Fuksovi modeluje z dobře vystiženého dialogu i z trefně naaranžovaných detailů. Finále knížky, které se odehrává v letech první světové války a točí se kolem studenta Fučíka, má svou myšlenkovou gradaci a uvědomujeme si v něm, odkud se spontánně rodila Fučíkova třídní zakotvenost.“⁶²

Poté správně podotýká, že Křišťálový pantoflíček nebyl napsán za účelem obohatit dětské čtenářstvo, ale proto, aby se dostala do povědomí mladých lidí. Nevím, jestli se to úplně tehdy povedlo a myslím si, že je to velká škoda.

⁶² HEŘMAN, Zdeněk. *Fuksův mladý Fučík*. Zlatý máj: časopis o dětské literatuře. 1978, roč. 22, č. 7, s. 485. ISSN 0044-4871.

3.2.3 EVŽENIE DRMOLOVÁ – KŘIŠŤÁLOVÝ PANTOFLÍČEK

Jako úplně poslední zmiňuji reflexi Evženie Drmolové, která nese stejnojmenný název jako samotná kniha. Autorka krátkého článku vyzdvihuje autora jako mistra v psychologizování a vnitřních monolozích postav. V tomto příběhu se však zdržel veškerých těchto prostředků, umínil svou fantazii a zdržel se i svých vlastních komentářů, které by v tomto případě narušovaly spád děje, a nechal vyniknout malého Julu, jeho začátky, dětské myšlení a uvažování a budování jeho osobnosti. Vyhnul se i v tomto případě zbytečnému sentimentu.

Autorka si je vědoma toho, že vyhnout se vlastním komentářům by bylo těžké pro jakéhokoli autora, natož pak pro Ladislava Fukse, který měl ve zvyku vše velmi bohatě komentovat a vytvářet si obrazy ve své hlavě, jež pak přenesl na papír. To vše v tomto případě spisovatel potlačil a ukázal svoji druhou tvář - neméně zajímavou, ba snad dokonce ještě zajímavější.

4 PROČ?

Tuhle otázku jsem si položil ještě předtím, než jsem začal bádát a formovat své myšlenky na papír. Většině čtenářů totiž při zaznění jména Ladislav Fuks automaticky naskočí názvy jako Spalovač mrtvol či Pan Theodor Mundstock. Zřejmě proto, že se ve školních lavicích právě o těchto významných „velikánech“ Fuskovy tvorby hovořilo. Nemají k nim většinou ani žádný speciální vztah, jde spíš o to, že tak nějak ví, o čem ty knížky jsou a dále se tím nezaobírají.

Pokud jde o knihu Křišťálový pantoflíček, nejedná se o příliš známé dílo. V souladu s dobou bylo chápáno jako jakási „úlitba režimu“, kdy Ladislav Fuks napsal toto dílo de facto na objednávku tehdejší společnosti jako hravé povídání o mladém Juliovi Fučíkovi. Mnozí si často kladli otázky, proč se spisovatel od velkých děl let minulých najednou dal do tohoto „experimentu“ v podobě biografie mladého chlapce, který zažívá každodenní radosti a starosti a poznává svět kolem sebe.

Po přečtení knihy ale můžu říct, že Křišťálový pantoflíček není dětská knížka. Ani nemůže být, neboť je zde mnoho otázek, na které nedostaneme odpověď v celém průběhu četby a musíme si počkat až na úplný závěr, v horším případě odpovědi nedostaneme vůbec a musíme se spolehnout na svou vlastní fantazii a představivost, pomocí kterých je rozluštíme. Pantoflíček má své kouzlo, je to velice čtivé povídání, čiší z něj neuvěřitelná síla, což by se na první pohled rozhodně nedalo říci. Ve své době to bylo chápáno jako nutnost napsat něco, co se ujme a bude akceptováno populací. Ale ve skutečnosti je to jeden z klenotů Fuksovy knihovny, i když by se mnou možná mnozí tehdy ani dnes nesouhlasili.

Někteří říkali, že jde o podlézání režimu, zalíbení se, že se Ladislav zaprodal k tomuto činu, aby se zaopatřil. Když si tuhle epizodu promítnu do života spisovatele, vlastně mi ani nepřipadá, že by se tam nějak nehodila. Ona totiž naplňuje onen vzorec neočekávaných událostí, které se během jeho spisovatelské i životní „kariéry“ staly. Tento pokus o vytvoření obrazu mladého dospívajícího člověka mohl působit jako krok zpět, nebo možná jako krok úplně vedle, jako neuvěřitelný omyl, který se s jeho předchozími úspěchy nemůže měřit ani v nejmenším.

Když si člověk uvědomí, jaká kontroverzní díla Fuks během svého psaní vyplodil, co všechno si musel vyslechnout od kritiků a tehdejší „papalášů“, možná chtěl také jednou napsat něco svým způsobem neutrálního. Něco, co má v sobě nevinnost, dětské trampoty, první zklamání, první úspěchy, první zmary v úsilí člověka plného ideálů, který chápe svět

ještě jako spravedlivý prostor a ne jako neférovou džungli. Psal o člověku, který byl postupem času vnímán jako fenomén, pro někoho hrdina, pro někoho lidská hyena, pro někoho absolutní člověk, pro někoho „odpad“ atd. Proč se vlastně Ladislav Fuks věnoval pouze dospívání? Proč se nepustil rovnou do celé biografie tohoto historicky významného člověka, ať už si pod pojmem významný představíme cokoli? Možná chtěl udržet pozitivní a naivní linii po celou dobu knihy a nepouštět se do dalších bojů, kterého během života čekaly. Svým způsobem jsem za to nesmírně rád, neboť právě tohle ztvárnění má v sobě příchut' očekávání, budoucna, nepoznaných věcí a dýchá z toho takový vlahý mladý vánek s nadějí a ideály do příštích let.

Kniha je sice psaná trochu odlišně než všechny ostatní, které kdy publikoval. Neztratí se ani zde ovšem onen „fuksovský“ punc, jeho poznávací znamení, která provází celé jeho povídání. Od detailních popisů k neustále se opakujícím situacím. Vše je psáno s neuvěřitelným vkusem a nadhledem, bez přikrášlování a zbytečných autorových exhibicí. Jde o decentní vyjádření něčeho, co má pro mě až kouzelnou atmosféru. Knihu vnímám i za samotnou tvorbou autora. Podle mého názoru jde o nedoceněný poklad české literatury a je velká škoda, že nedosáhl alespoň podobného úspěchu jako třeba Spalovač mrtvol nebo Mí černovlasí bratři. Křišťálový pantoflíček, kterého Popelka zapomněla na plese, by si to jistě zasloužil.

ZÁVĚR

Díky sledování osobnosti Ladislava Fuksa a jeho knih v průběhu měsíců jsem získal spoustu nových informací ze života známého spisovatele a rozšířil jsem si obzory, co se týče chápání jeho díla. Za knihu Jiřího Tušla jsem velice rád, neboť je psána velmi autenticky a osobitě a umožňuje čtenáři proniknout blíže do každodenních činností, které Fuks rád připomínal a vyzdvihoval. Nutno říci, že zmiňuje hlavně svoje záliby, koníčky, radosti, pracovní kariéru a velkou váhu přikládá cestování. To byla jeho láska celý život a z knihy to vyloženě sálá, neboť velmi pečlivě popisuje všechna místa, která kdy navštívil, a rád se k nim vrací i v jiných vyprávěních. Jeho soukromý život popisuje v hádankách, ale člověk si může spoustu věcí domyslet, i když pravdu se asi nikdy bohužel nedozvíme. Potvrdilo se mi, že o sobě samém toho spisovatel opravdu moc neřekne, vždy jen naznačí, nebo převede řeč na jiné téma. Své zásady zamčených dveří tedy ctil i při spoluúčasti na své biografii. A s tím se nedá nic dělat, koneckonců soukromé věci by měly zůstat soukromé. Je to ale i svým způsobem zvláštní, neboť Ladislav Fuks byl v některých ohledech exhibicionista, a tak se možná čekalo, že se bude chtít více „pochlubit“. Tehdejší režim a situace, ve které se nacházel, tomu ale samozřejmě příliš nenahrávaly, tudíž je jasné, že tehdy o nějakém otevření se veřejnosti nemohla být řeč. A v pozdním věku už prostě nechtěl ze své osobnosti vytvořit nějakou karikaturu. Chtěl si zachovat lesk a odejít důstojně.

V knihách jsem opakovaným čtením našel spoustu maličkostí, které jsem například při prvním pokusu přehlédl, zde vybírám situaci, kdy ukazuje Karel Kopfrkingl na stropní ventilátor. Při prvním čtení jsem samozřejmě netušil, že nakonec bude sloužit jako vražedná zbraň, mohlo mě to napadnout, ale člověk si začíná všimnout detailů až později, když zná celek a může se na drobnosti soustředit. Netušil jsem, jak se promění jeho aura uhlazeného maloměšťáka milujícího svou vlastní rodinu víc, než cokoli jiného na světě. Při přečtení Křišťálového pantoflíčku jsem zase více pozoroval objekty plzeňského okolí, které mi poprvé přišly zbytečné. Velmi mě zaujala paní domu, do kterého se Fučikovi nastěhovali, paní von Wassermühlstab, to je rozhodně osoba, se kterou bych se chtěl potkat, pokud bych si měl možnost vybrat nějakou postavu jeho knih.

Při čtení druhotné literatury se mi potvrdilo, že Spalovač mrtvol byl chápán jako velmi kontroverzní dílo, někteří recenzenti našli prvky groteskního horroru, někteří zase fašistické metody, bylo to zajímavé čtení a člověku se naskytly nové způsoby, jak chápat zvláštnosti Fuksovy tvorby. Ohlasů na Křišťálový pantoflíček mnoho nebylo, nicméně nesklidil takový úspěch jako jeho předchůdci, což se koneckonců dalo čekat. Můj názor však

zůstává nadále stejný a čtení knížky dětskýma očima má pro mě stejnou hodnotu, jakou mají spletné životní cesty Karla Kopfrkingla. Obě mají něco do sebe a obě jsou natolik odlišné, až se vlastně sobě podobají.

Při psaní práce jsem si v duchu vymazal některé moje otazníky v hlavě a nahradil je symbolickou tečkou, někdy však byly ty tečky tři, zde je stále možnost pro alternativní závěry. Nutno říct, že osobnost Ladislava Fukse nebude nikdy úplně pochopena. Je zvláštní, že má v sobě zkrátka něco, co u jiných spisovatelů tolik nepozorují. Něco, co nejde popsat ani hmotně určit. Ani nevím, jestli je to vlastnost, osoba či jeho druhé já. Ale je to nesmírně působivé...

RESUMÉ

The topic of my Undergraduate thesis deals with a personality of the famous Czech writer Ladislav Fuks and his two books – The Cremator (in Czech Spalovač mrtvol) and The Crystal Shoe (in Czech Křišťálový pantoflíček). My goal was to introduce some less known book in comparison with his one of the most famous novels and show why the other book has the same importance or even bigger.

In the first chapter I have tried to create a portrait of Ladislav Fuks and show his personality and pros and cons. I have also mentioned his secrets of his personal life and major influences. I have tried to show that his worries and troubles are hidden in his books in an allegorical way.

The second chapter is divided into two part – the first one deals with the topic of The Cremator and the other one with the book reviews and critiques. I have described the plot of the book, the main characters, composition of the text and for example some autobiographical elements. Then I have mentioned some other interpretations of the novel.

In the third chapter I have done the same as in the second one. However, instead of The Cremator I have written about The Crystal Shoe. I have tried again to describe the plot, the main characters, the surroundings, the composition and the language. Then I have introduced the reviews, too.

The fourth chapter serves as my personal explanation why the book The Crystal Shoe has the importance for me. I have aimed to emphasise the moral values of it and the hidden treasure of the Czech literature.

SEZNAM LITERATURY

DOSTÁL, Vladimír. *Mistrovství až příliš zjevné*. Kulturní tvorba: týdeník pro politiku a kulturu. 1967, roč. 5, č. 47, s. 13. ISSN 0454-5966.

DRMOLOVÁ, Evženie. *Křišťálový pantoflíček*. Nové knihy. 1978, č. 38, s. 1. ISSN 0322-922X.

FUKS, Ladislav. *Spalovač mrtvol*. Vydání sedmé, v EMG čtvrté. Praha: Odeon, 2017. ISBN 978-80-207-1778-8.

FUKS, Ladislav. *Pan Theodor Mundstock*. Praha: Odeon, 2015. ISBN 978-80-207-1644-6.

FUKS, Ladislav. *Moje zrcadlo*. 2., upr. vyd. Praha: Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1688-9.

FUKS, Ladislav. *Křišťálový pantoflíček*. Praha: Československý spisovatel, 1978.

GRYM, Pavel. *Pana Kopfrkingla cesta ke zradě*. Lidová demokracie. 1967, roč. 23, č. 221, s. 5. ISSN 0323-1143.

HEŘMAN, Zdeněk. *Fuksův mladý Fučík*. Zlatý máj: časopis o dětské literatuře. 1978, roč. 22, č. 7, s. 485. ISSN 0044-4871.

KOSEK, Oldřich. *Horror společenský*. Práce: deník Revolučního odborového hnutí. 1967, roč. 23, č. 211, s. 5. ISSN 0231-6374.

OPELÍK, Jiří. *Spalovač mrtvol*. Literární noviny: týdeník Svazu československých spisovatelů. 1967, roč. 16, č. 32, s. 4. ISSN 0459-5203.

SUCHOMEL, Milan. *Meze metody*. Host do domu: měsíčník pro literaturu, umění a kritiku. 1967, roč. 14, č. 10, s. 63-64.

VLAŠÍN, Štěpán. *Kniha o mládí a zrání*. Lidová demokracie: orgán Čs. strany lidové – nositel Řádu práce. 1979, roč. 35, č. 33, s. 5. ISSN 0323-1143.

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK, GRAFŮ A DIAGRAMŮ

Nepoužil jsem žádné obrázky, tabulky, grafy a diagramy.

PŘÍLOHY

Nepoužil jsem žádné přílohy.